christian palloix

V.I. LENIN VE ROSA LUXEMBURG'DA EMPERYALİZM SORUNU

maya

Christian Palloix

V. İ. LENİN VE ROSA LUXEMBURGDA EMPERYALİZM SORUNU

ma-ya yayınları : 3

inceleme : 1

Birinci Baskı: Şubat 1974

Dizgi Baskı: Güryay Matbaacılık İstanbul 1974

ma-ya
yayınları

Yönetim: Cağaloğlu Yokuşu Kemaliye Han 4/14
Haberleşme: P.K. 164 Beyoğlu/İst.

Chiristian Palloix

V. I. LENİN VE ROSA LUXEMBURG'DA EMPERYALİZM SORUNU

Türkçesi :
Mustafa işçi

ma-ya
yayınları

Emperyalizm sorununun aydınlatılması, günümüzde, zorunlu olarak, V. I. Lenin ve Rosa Luxemburg'un teorik problematiğinin (*) incelenmesinden geçer. Bu iki yazarın problematiği, çağdaş ekonomik olguların — yüksek derecede endüstrileşmiş kapitalist ülkelerle daha az ileri ülkeler arasındaki ilişkiler, ulusal ve uluslararası sınıflar arasındaki mücadeleler, tekelci devlet kapitalizminin anlamı — anlaşılmasındaki bu anahtar kavramı daha da derinleştirmekle birlikte, 1913'de (1) ve 1916'da (2) getirilen cevaplarla, ve yalnızca bu cevaplarla yetinmenin bilginin ilerlemesini sistematik olarak köstekliğinde, bir de bu cevapların çağdaş teori tarafından mümkün olan en basit biçiminde anlaşıldığında uyuşmak gerekir. Böylelikle, çağdaş ekonomik olgulara, bunların **dışında** kalan bir bakış yöneltilmekte, bundan çıkan politik uygulama da endüstrileşmiş ülkelerin proleteryalarının sınıf mücadelesi bilinçlerinin **dışında** kalmaktadır. Marcuse'den (3) Baran ve Sweezy'ye (4) ya da Emmanuel'e (5) kadar, kimi yazarlar, ancak bu anlamda, proletar-

---

(*) Problematik: Bir düşünürün kendi kendine sorduğu soruların, koyduğu sorunların tabiatı.

yada bir uluslararası dayanışma yokluğundan sözedebilmekte, üstelik, yüksek derecede ileri kapitalist ülkelerde sınıf mücadelesinin kaybolduğunu belirtebilmekte ve artık tek sınıf mücadelesi biçiminin zengin ve yoksul ülkeler arasında olduğu sonucunu çıkarabilmektedirler (6). Bu yazarların unuttuğu, proletaryanın sınıf mücadelesinin — ulusal alanda olduğu kadar dünya alanında da —, ancak, kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin toplumsal ilişkilere eksiksiz bir politik pratikle algılanan yansıması olarak görünmesidir. Emekçiler arasında bir uluslararası dayanışmanın yokluğunu göstermek — kelimelerin ötesinde —, bir şeydir, ama hiçbir zaman bu dayanışmanın emperyalizmin özünde saklı bulunmadığını ve her an fışkırmaya, proletaryanın etkin bir sınıf mücadelesine dönüşmeye hazır olmadığını ispat etmez.. Ve, Rosa Luxemburg ve V. I. Lenin'in problematiği, emperyalizm sorununa yaklaşırken, emekçilerin uluslararası dayanışmasını doğrulayan bir politik uygulamaya açılmaya izin verir. Sorun önemli öyleyse.

Bununla birlikte, bugün bir politik uygulama adına emperyalizm sorununu derinleştirmek gerekliyse, — araştırmalarımızın sonraki konusu olabilir bu —, önce Lenin'in ve Luxemburg'un miras muhasebesini yapmak zorundayız (7). Hemen söyleyelim, bu positif miras, getirilen cevaplardan çok — bunların da yabana atılmaması gerekmekle birlikte —, emperyalizm sorununa yaklaşım yöntemlerinde, çizilen araştırma yollarında yatmaktadır. Gerçi, V. I. Lenin ve Rosa Luxemburg'un bize zaten antagonist «cevaplar» vermiş oldukları söylenerek karşı çıkılabilir buna — sermaye ihracıyla meta ihracının çatıskı içinde olması — ama bu birbirinden ayrılan cevaplar ortak bir proble-

matiği keserler, ve üstelik üretimlerinin problematiğine bağlı olmaksızın ne anlamları ne de kapsamları vardır. Biz, iki yaklaşımı birbirine bitiştirmenin biçimsel sakıncaları ne olursa olsun, sonuçta ayrılmaları olduğu kadar birleşme noktalarını da ortaya çıkarmak için, Rosa Luxemburg ve V. I. Lenin tarafından izlenen teorik yolu yeniden bulmayı deneyeceğiz.

I. Lenin'in problematiği

Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması'nın geleneksel okunuşu, az ya da çok bilinçli olarak, Lenin'in, 1893 ve 1899 yılları arasında yer alan ve olguların derin özü plânında, dış pazarın rolünün, kapitalist üretim tarzının işleyiş modelinde, rekabet aşamasında, toplumsal sermayenin genişlemiş yeniden - üretimi şemaları temeli üzerinde reddedildiği eserlerinde ileri sürdüğü tezlerin doğrulanmasını arar. Böylelikle, yalnız, sermaye ihracatıyla dış pazarı kendine bütünleyen (intégrer - Ç.N.) tekelci aşama emperyalisttir.

Şimdi, Lenin'in 1915 - 1916 dönemindeki tavrını aydınlatmak önemlidir - bu dönemde, yazarın, dış pazarı kapitalizmin gelişmesinin içine sokan teorilere şiddetle saldırdığı 1893 - 1899 dönemi üzerine yazdığı eserlerin gücüyle (etkisiyle - Ç.N.), emperyalizm kavramı işlenmekte, gelişmektedir (8). Ağız değişikliği tuhaf görünebilir, ama Lenin'in, **Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması'**nda, dış pazarın anlamı konusunda popülist teoriyle polemiğinin kendisine takındırdığı tavrı **aştığını** göstermeyi başarırsak, bu değişiklik bütün anlamını kazanacaktır. Gene de bu aşma sınırlıdır, çünkü Lenin, Karl Marx'ın dış pazar üze-

rine bazı temel metinlerinden, elyazmaları 1923'de Riazanof tarafından bulunan **Grundrisse**'lerden habersizdi (9).

A. Kapitalist üretim tarzının rekabetçi aşamasında dış pazar sorunu.

Tahlil, leninist teoriyi bu noktada yeniden ele alırken, onun Rusya'da kapitalizmin gelişmesi konusunda Rus popülistleriyle yapılan bir polemik içinde yer aldığını ısrarla unutmaktadır. Lenin'in bütün metinleri, popülistlerin yanlış teorisine (10), ideolojik temellerine (11), ve sorunun legal marksistler (12) tarafından nesneleştirilmesine (réification - Ç.N.) karşı bir tepkidir. Sonuç olarak, Lenin'in tahlilindeki dış pazar sorunu, popülistler tarafından ortaya çıkarılan soruna bağlı olmaksızın bütünüyle açıklığa kavuşamaz - çünkü sözü edilen tahlilin dışında değildir. Bütün mesele, dış pazar konusunda Lenin'in getirdiği cevabın popülistler tarafından konulan sorunun alanıyla mı sınırlı olduğunu, yoksa bu alanı genişlettiğini mi, ve hangi ölçüde genişlettiğini bilmektedir.

1 — Rus popülistlerinin koyduğu sorun

1893'de, Lenin, Rusya'da kapitalizmin gelişmesi konusunda popülistler tarafından ortaya konan sorun üzerine, dış pazar meselesine girer. Yazar popülist yaklaşımı şöyle dile getirmektedir:

«**Kapitalizm, halk kitleleri yoksulken ve gittikçe yoksullaşırken, Rusya'da gelişebilr ve en yüksek gelişim düzeyine ulaşabilir mi?** Gerçekten, gelişebilmek

için, kapitalizmin geniş bir dış pazara ihtiyacı vardır; oysa, köylülüğün içinde bulunduğu yıkım bu pazarı bozmakta, onu büsbütün kapama ve kapitalist bir rejimin örgütlenmesini imkânsız kılma tehlikesini göstermektedir» (13).

Haklı olarak, Lenin, gelişmesi içinde, kapitalist üretim tarzının iç pazarının, **bu üretim tarzını etkileyen çelişkilerin dışında,** kapitalizm yeterince geniş bir temele sahip olduğu zaman, kırsal pazardan olduğu kadar, dış pazardan da özerk olduğunu gösteriyor. Lenin'in bize yaptığı popülist dillendirmenin açıklamasında, popülistlerin yanlış teorik öncülünü (prémisse - Ç.N.) belirtmek gerekir: «gelişmek için, kapitalizmin geniş bir iç pazara ihtiyacı vardır.» Sorunu böyle koymak, zorunlu olarak, kapitalizmin gelişmesinin nerede olursa olsun, imkânsız olduğunu ileri sürmek demektir. Gerçekten, bu, üretimin gelişmesini pazarla şartlandırmaktır; oysa, bu pazar, kapitalist pazar öncel olarak atıldığına göre, yoğaltma gücü zayıf kırsal ya da pre-kapitalist pazar olabilir ancak. Kırsal ya da pre-kapitalist pazar her zaman kapitalist üretimin gelişmesini iyice sınırlandıracaktır.

Popülistlerin unuttuğu, Lenin'in de karşı çıkacağı şey, **üretimin pazarı yarattığıdır;** üretimin yarattığı kapitalist pazarın belli bir yoğaltmayı ya da üretim gerçekleşmesini çözen pre-kapitalist pazarla bir ilgisi yoktur. Ama Lenin üretimin kendisinin gerçekleşme sürecini içerdiğini söylediği zaman, bu üretimin etkili bir biçimde, üretim sürecinin **çelişkileri** yüzünden gerçekleşmesi anlamına gelmez; leninist tahlilin başlangıç alanı, çelişkileri kapitalist üretim tarzının **dışına** koymayı — popülistlerin yaptığı budur — reddetmektir - bu üretim tarzının çelişik yapısı tarafından

içerden belirlenen şeyi açıklamak için. «Üretim pazarı yaratır» marksist önerisinin de vülger ekonomi politiğin özdeşleştirmek eğiliminde olduğu J. B. Say'in débouché'ler yasası (*) ile bir alıp vereceği bu anlamda yoktur.

Böylelikle, Lenin, üretim ve tüketim arasındaki «salınım»ları çözmek için dış pazarı işin içine soktuğu zaman (14), ilk bakışta olguların somut gerçeğini akla getiren salınımlar sözünün sınırları içinde kalmakla yetinilemez, dış pazar sorununun yalnızca yüzeyde, olgular düzeyinde ortaya çıkması anlamına gelir bu - çoğunlukla da bu konum kabul edilir. Böyle bir yanlış, eğer bu kadar yaygın olmamış olsaydı, gülünç olabilecek bazı mantıklı — ve kavranmamış — sonuçlara götürür, çünkü dış pazar sorununu olgular düzeyine yerleştirmek aynı zamanda çelişkilerin de aynı düzeyde gelişmelerini ve kapitalist üretim tarzının özünden dışarı atılabilmelerini gerektirir. Lenin'in, gerçekleşme sorununun kapitalist üretim tarzının dışında değil, içinde olduğunu göstermekle yaptığı bir ilk katkıdan bağımsız olarak, yazarın «salınım» kelimesiyle bu üretim tarzının çelişik **içsel** (interne - Ç.N.) yapısının hesaba katılmasını kastettiği düşünülebilir (15), açıktır ki, geriye bu tarzın bilinmesinin teorik düzeyini belirlemek kalmıştır.

Bunun için, Lenin'in problematiği onu sorunu popülistlerin koyduğu biçimiyle — kırsal pazarın daralmasının kapitalist gelişmenin yolunu tıkaması, bu yüzden dış pazarlara baş vurulması (16) — alıp yavaş ya-

---

(*) J.B. Say'e izafe edilen ekonomik teori: ürünler ürünlerle, hizmetler de hizmetlerle mübadele edilir (Ç.N.).

vaş kaydırmaya götürecek, böylece üretimin gerçekleşmesi sorununu toplumsal sermayenin genişlemiş yeniden üretiminin şemaları temeli üzerinde daha sıkı yakalayıp, sonra da bu şemalara legal marksistlerle tartışması sırasında teorik bir statü verecek ve böylece çelişkilerin de dış pazar sorununun da ortaya çıktığı teorik düzeyi belirleyecektir.

Bununla birlikte, bu tematiğin ilk ilmekçiği iç pazarın oluşumu üstüne bir kafa yormadır. Kapitalizmin iç pazarı hiç de pre-kapitalist bir pazar değil, bunun kapitalist üretim tarzında **toplumsal iş bölümünün** genişlemesiyle değişmesi, yani üretim etkinliklerinin çözülmesi ve ekonominin giderek sektörleşmesidir:

«Sosyal iş bölümü ticarî iktisadın temelidir. Ham maddeyi mamul hale getiren sanayi, ham madde çıkaran sanayiden ayrılır ve bu iki sanayiden her biri filân ya da falan mamulleri ticaret eşyası (meta) şeklinde imal eden nevilere ve tali nevilere ayrılır. Şu halde, ticarî iktisadın gelişmesi, birbirinden farklı ve bağımsız sanayiin çoğalmasına yol açar; bu gelişmenin eğilimi, yalnız tek başına alınan mamulün imalini değil, mamulü istihlâk edilmeğe hazırlamak için gerekli çeşitli işlemleri de ayrı birer sanayi kolu haline getirmeğe dayanır. (...) Ticarî iktisat rejiminde (...), mütecanis olmayan birimler teşekkül etmekte, iktisadın birbirinden ayrı kollarının sayısı çoğalmakta, aynı iktisadî görevi yerine getiren işletmelerin sayısı azalmaktadır. **Kapitalizm için iç pazarın teşekkülü sürecinde esaslı etkeni teşkil eden şey, sosyal iş bölümünün işte bu ilerleyici gelişmesidir» (18).**

Bu toplumsal iş bölümü, kapitalist alanın pre-kapitalist alana da genişlemesiyle, yalnız tarımla endüst-

ri arasında — tarımsal üretim fazlasına karşı endüstriyel üretim fazlası — değil, hem endüstrinin, hem de tarımın kendi içlerinde bir ürün alış verişi hareketi uyandırır (19). Popülistlerin yanlışı, toplumsal iş bölümünü hiç hesaba katmamaları olmuştur.

Ürün alış verişinin ötesinde, toplumsal iş bölümü köylülüğün proleterleşmesi, kırsal pazarın daralmasıyla iç pazarın oluşmasına yardım eder - popülistlerin anlamadığı paradoks:

«Halk kitlelerinin yoksullaşması (pazar üzerine bütün popülist araştırmaların değişmez öğesi), kapitalizmin gelişmesini engellemek şöyle dursun, tersine bu gelişmenin ifadesidir ve güçlendirdiği kapitalizmin şartıdır. Kapitalizme «özgür işçiler» gerekir; yoksullaşma da işte küçük üreticilerin ücretli işçiye dönüşmeleri demektir» (20).

Toplumsal iş bölümü, ve ona bağlı olan uzmanlaşma tarımsal üretim etkenlerinin (facteurs - Ç.N.) endüstriye çevrilmesini içinde taşır. Bu teorik nokta önemlidir, çünkü, şimdiye kadar, Rusya çerçevesinde bu çevrilme dış pazara ihtiyaç duymamışsa, buna karşılık Lenin Ingiltere için bunun dış ticaret ve serbest mübadeleyle elde edildiğini de belirtmektedir (21). Lenin'in üzerinde akıl yürüttüğü çerçeveyi, geniş Rus İmparatorluğu topraklarını unutmamak gerekir; bu çerçeve içinde, üretim etkenlerinin dış ticaretle çevrilmesi dışarda bırakılabilir, çünkü Rusya'nın çeşitli bölgeleri arasında büyük gelişme farkları vardır ve bazı bölgeler, özellikle endüstrileşmenin ilk evresinde, endüstrileşmemiş ülkelerin Ingiltere karşısında oynadığı rolü oynayabilirler. Lenin'in kahramanca tavrı, endüstrileşmiş Avrupa ülkelerini göz önüne aldığın-

da bambaşkadır. Yazar, Marx'ın 9 ocak 1848'de Brüksel'de yaptığı konuşmayı yorumlarken, serbest mübadelenin rolünün üretim etkenlerinin en gelişmiş ülkeye en elverişli biçimde — en elverişli kapitalist çıkarı sağlayacak biçimde — bir yandan da onun üretici güçlerinin düzeyini yükseltirken - çevrilmesini sağlamak olduğuna dikkati çeker. O çağda, bu çevirme, yalnız endüstrileşmenin sürmesi için gerekli emek etkenini özgürleştirmek amacıyla değil, aynı zamanda iş gücünün değerini azaltmak amacıyla da asıl olarak tarımdan endüstriye doğruydu. Lenin'in şunları yazmasından daha anlamlı ne olabilir:

«Zorluk, tarımla ilgili bu yasaların kaldırılmasının yankılarını belirlemekteydi, çünkü bunun endüstri üstündeki etkilerini herkes biliyordu (...).

Ucuz ithal edilen buğdayla rekabet edemeyen verimsiz toprakların işlenmesi duracaktır.

(Marx) serbest mübadeleciler tarafından bunca övülen ekmek fiyatının düşmesinin, zorunlu olarak bir ücret düşmesi, «iş» denen malın (ya da daha doğrusu: işgücü) fiyatının düşmesi demek olduğunu açıklamıştı» (23). Dış ticaret dolayısıyla işgücünün değerinin düşmesinden söz etmek, — Lenin bunu hiçbir zaman açıkça yapmamakla birlikte —, kâr haddinin kasıtlı düşmesi yasasının inkârı sorununu işin içine sokmaktır. Öte yandan, üretim etkenlerinin yeniden düzenlenmesi üretici güçlerin düzeyini yükseltir (24).

Sonuçta, popülistlere karşı giriştiği polemik, bunların sorunu koydukları düzeyde, Lenin'i, dış pazar sorununu kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin **dışına** yerleştirmeyi reddetmeye götürmüştür. Dış pazar sorunu, kapitalist üretim tarzının çelişik özünden yola

çıkarak, bu bir ilk somut düzeyde, endüstri - tarım ilişkileri düzeyinde ortaya çıkınca, kendini gösterir. Ama, kendisinden yola çıkılarak dış pazarın işlevinin kavranması gereken iç pazarın oluşumunun özü, toplumsal iş bölümü ve onun pre-kapitalist üretim biçimlerine, söz gelişi geleneksel tarıma yayılmasıdır. Dış pazar, işte o zaman, üretim ilişkileri üzerine (kırların proleterleşmesi) ve üretici güçlerin düzeyi üzerine (tarımsal üretim etkenlerinin endüstriye çevrilmesi, iş gücünün değerinin düşmesi) etkisiyle, toplumsal iş bölümünün yayılmasını aksatacak engelleri — geniş çerçevesi, bazı bölgelerin az gelişmiş ulus rolünü oynaması göz önünde tutulunca, bu Rusya için geçerli değildir — kaldırarak, somut bir rol oynar.

Bu, toplumsal iş bölümüyle iç pazarın oluşması çerçevesi içinde, Lenin, kendisinde bir varoluşu bulunmayan, ama feodal toplumsal oluşumla kapitalist toplumsal oluşumun çelişik ürünü olan tarımın teorik statüsünü belirler. Tarım, kendinde, ekonomik güç olarak hiçbir şeydir; gitgide kapitalist üretim tarzı tarafından belirlenir - ürünün - de belirlenir, yapısında belirlenir:

«Kır»ın «eski soyluluk oluşumu» ya da «yeni burjuva oluşum» rejimleri **dışında** bir varoluşu var mıdır? «Kır», her biri kendi hesabına iş gören, bu oluşumların temsilcilerinin bir yaratımı değil miydi, değil midir? «Kır», gerçekten, hem «eski soyluluk oluşumundan», hem de «yeni burjuva oluşumdan» gelir. İstediğiniz kadar evirin, çevirin, başka birşey, bir üçüncü «oluşum» bulamazsınız. Popülistler bir tane «buluyorlarsa», bu, ağaçlardan dolayı ormanı göremedikleri için, çeşitli köylü topluluklarının toprak mülkiyeti

formunun ardında, bütünü içinde Rus toplumsal ekonomisinin örgütlenmesini göremedikleri içindir» (25).

Sonra, toplumsal iş bölümü temeli üzerindeki dış pazar sorunundan, Lenin, yavaş yavaş, artı - değerin gerçekleştirilmesi sorununa döner.

2 — Toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden - üretimin şemaları temeli üstünde dış pazar sorunu.

Toplumsal iş bölümü, ekonominin sektörleştirilmesiyle, mantıklı olarak, toplumsal sermayenin yeniden - üretimi şemaları temeli üzerinde dış pazar sorununu incelemeye götürür; Lenin buna 1893'den başlayarak girişmiştir ve iç pazarın oluşumunun başlıca öğesi olarak üretim mallarının üretimi kesiminin tüketim mallarının üretimi kesimine göre daha hızlı gelişmesini gösterir (26). 1894 - 95'de, Lenin kesindir: dış pazar marksist problematiğin içinde değildir.

«Marx kitap II'de kapitalist üretimin dış pazar olmaksızın, gittikçe artan zenginlik birikimiyle pekâlâ doğabileceğini göstermiştir» (27).

Bununla birlikte, böyle bir doğrulamayı başlangıç alanına — artı - değerin gerçekleşmesi konusunda popülistler tarafından konan sorun — yerleştirmek gerekir, hele Lenin daha sonra çok daha az kesin olmaya başlıyorsa. Gerçekten, Lenin'in yürüttüğü geliştirmeler sorunu aydınlatmak için iki noktada, değer teorisi ve artı - değerin gerçekleşmesinde toplanır.

a) Dış pazar sorunu ve değer teorisi ya da toplumsal ürünün gerçekleştirilmesi sorunu.

Lenin, toplumsal ürünün gerçekleştirilmesi sorununda bütün kötülüklerin ve bütün yanlışların sahibi olan yazara, yani Adam Smith'e, ürünün değerine sermayeyi katmayı unutarak değer üzerine yanlış bir teori kurduğu ölçüde şiddetle saldırır:

«Adam Smith, toplumsal ürünün değişir sermaye ve artı değer (Adam Smith'in terminolojisinde ücret, kâr ve rant) olarak ayrıştığı yanlış doktrinin gerçekten babasıdır, bu doktrin Marx'a kadar inatla tutunmuştur ve gerçekleşme sorununu yalnız çözmeye değil, doğru olarak koymaya da izin veriyordu» (28).

Gerçekten, bu noktada (29) Adam Smith'in olduğu kadar Sismondi'nin ve Rus popülistlerinin yanlışı iç pazarı şu yanlış teorik öncülden yola çıkarak nitelemeleridir: işçinin ve kapitalistin tüketimi, bu da mantıklı olarak onları artı - değerin gerçekleştirilmesinin imkânsız olduğuna götürecektir. Oysa, diyor Lenin, toplumsal üretimin gerçekleşmesi sorunundaki güçlük, marksist değer yasası kabul edilirse, (en azından, bazı yazarların **Kapital**'in I'inci kitabında anlatılan değer yasasıyla kitap III'deki üretim fiyatı teorisi arasında başlatmak istedikleri polemiği dışarda tutarak, Kitap I'deki), artı değerin tarafında değil, değişmez sermaye tarafında yer alır:

«İki yazar (Nikolai On ve V. Vorontsof), herhalde değişmez sermayenin **gerçekleşmesinin** güçlük çıkarleşmesi sorununu artı - değerin gerçekleşmesine **indirgiyorlar**... Oysa, zorluk, gerçekleşmeyi açıklarken, değişmez sermayenin gerçekleşmesini açıklamaktadır» (30).

Popülist teorinin — aynı zamanda Sismondi'nin de durumunu içine alan — yanlış niteliği, açıkça üretici tüketimi ve üretim araçları kesimiyle tüketim araçları kesiminin iç pazarın genişlemesi içindeki ilişkilerini unutmasıdır, bu da onları kendi kendilerini soktukları kısır döngüden çıkabilmek için dış pazara ayrıcalık tanımaya götürür. Ama Lenin dış pazarı popülistlerin ve Sismondi'nin yanlış temeli üzerinde dışarı koyuyorsa, soruna yaklaşılması gereken yeni teorik temel için de aynı şey mi söz konusudur?

Daha ilk bakışta, böyle değil gibidir, ve Lenin bu konuda açıkça şöyle yazar:

«Sismondi'nin, kapitalist toplumda toplumsal gelir ve toplumsal ürün üzerine yanlış teorisinden çıkan yanlışı, genel olarak ürünü, özel olarak da artı-değeri gerçekleştirmenin imkânsız olduğunu ve, sonuç olarak, bir dış pazarın şart olduğunu ileri sürmesindedir. Genel olarak ürünün gerçekleştirilmesi konusunda, önceki tahlil bu «imkânsızlığın» yalnızca değişmez sermayeyi ve üretim araçlarını hesap dışı tutarak yaptığı yanlıştan ileri geldiğini gösteriyor. **Yanlış düzeltilir düzeltilmez, «imkânsızlık» kayboluyor»** (31).

Bununla birlikte, gerçekleşmenin daha derin araştırılması bu imkânsızlığın kaybolduğu yeri, olguların çelişkileri dışındaki **soyut özünü** gösteriyor. Alınan metinde Lenin'in tavrı açıkça görülüyor: gerçekleşme sorununun üretimin pazarı yarattığı alanın dışına yerleştirilmesinin reddi; ama, bu teorik alanda, gerçekleşme sorunu, dış pazar meselesine yaklaşılması gereken yer olan üretimin çelişik yapısının içinde yer almıyor mu? Aldığımız parçanın devamında

Lenin'in dış pazarı toplumsal ürünün gerçekleşmesi sorunundan bütünüyle attığı söylenerek karşı çıkılabilir bize:

«Ya dış pazar? Kapitalizm için bir dış pazarın gerekliliğini inkâr etmiyor muyuz? Elbette hayır. Yalnız, **dış pazar sorununun gerçekleşme sorunuyla mutlak olarak hiçbir alıp vereceği yoktur**» (32). Yalnız bu metinde dış pazar sorununun gerçekleşme sorunuyla **kendinde** (popülistlerin ve Sismondi'nin düzeyinde yani) hiçbir alıp vereceği olmadığını, ama üretimin çelişik yapısına bağlı olduğunu yeniden görmek gerekir.

b) Dış pazar sorunu ve artı - değerin gerçekleşmesi.

Açıktır ki, toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden - üretimi şemaları temeli üzerinde ve toplumsal ürünün değişmez sermaye, değişir sermaye ve artı değer olarak ayrışmasına uygun olarak, dış pazarı işin içine sokmak imkânsızdır, ve yapılacak tek şey Lenin'e hak vermektir:

«Bu temel tezler göz önüne alındığı anda, kapitalist toplumda toplumsal ürünün gerçekleşmesi sorunu hiçbir güçlük çıkarmaz» (33).

Bu dış pazar sorununun çözüldüğü anlamına gelmez ama, çünkü bir totoloji söz konusudur: şemaların soyutlama düzeyi dış ticareti öncel olarak dışarda tutmaktadır — popülistlerle tartışmasında Lenin bunu gösterir — ve kimileri şemaların ona başvurmaya ihtiyacı olmadığından dolayı dış pazar sorununun kendini ortaya koymadığı **sonucunu çıkarmak** isteyebilir-

ler. Benzer — ve yanlış — bir akıl yürütmeyle şemalar kapitalist üretim tarzının çelişkilerini kaldırdıklarına göre bu üretimde çelişki bulunmadığı da söylenebilirdi. Birşey bırakılıyor, onsuz yola devam ediliyor, yolculuğun sonunda da o şeyin yokluğu akıl yürütmenin gerekleri yüzünden bırakıldığı söylenerek doğrulanıoyr. Bu Marx'ın toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden - üretimi konusundaki soyutlamasını hiçbir şekilde yalanlamaz, ama soyutlamanın kapsamı üstünde anlaşmak gerekir.

Bütün söylenebilecek, nesnesi maddî üretim araçlarının birikimiyle soyut kapitalist gelişme süreci olan toplumsal üretimin genişletilmiş yeniden üretimi temeli üzerinde, dış pazarı bazı varsayımları değiştirmeksizin işin içine sokmak mümkün değildir (34); şemalar istenildiği kadar evirilip çevrilebilir, bu hiçbir şey değiştirmez, ama dış pazar sorununun Lenin'in belirleyeceği başka bir düzeyde yeniden ortaya çıkmadığı hiçbir şekilde kanıtlanmış değildir. Bu yüzden, yazar: «Ürünlerin ithali ve ihracı sorunun aydınlatılmasına hiçbir katkıda bulunmaz, ancak meseleyi bulandırır» (35), diye yazdığı zaman, bu, Lenin'in **o anda** Marx'la aynı soyutlama düzeyine yerleştiğini gösterir.

Bununla birlikte, Lenin'in — önemsiz olmayan — bir teorik yanlışını da göstermemiz gerekiyor: belli bir anda, gerçekleşme sorununa yaklaşırken, popülist teorinin yanlış niteliğini saçma yoluyla göstermek istediği sırada, bunu yapabilmek için üretilen ve mübadele edilen değerlerin evrensel **eşdeğerliliğini** göstermek istiyor (36), buysa mübadelelerin eşitsizliği marksist teziyle çelişkiye düşüyor (37). Mübadelelerin eşitsizliği konusuna **Kapital**'de yer verilmiş olmakla birlikte, Lenin'i temize çıkarmak için, yazarımızın bil-

mediği **Grundrisse**'lerde bu konunun daha da açıklığa kavuşturulmuş olduğunu belirtmek gerekir; gene de Lenin'in, Engels tarafından 1894'de yayınlanan **Kapital**'in III'üncü Kitap'ından hangi tarihte haberi olduğunu bilmek ilginç olurdu. Bunun için, aşağıdaki dillendirmeyi kabul etmekten başka yapılacak şey yok:

«Romantik diyor ki: kapitalistler artı-değeri yoğaltamazlar, bu yüzden dışarı aktarmaları gerekir. İnsanın kendi kendine sorası geliyor, acaba kapitalistler ürünlerini yabancıya bedava mı veriyorlar, yoksa denize mi atıyorlar? Satıyorlar, demek ki, bir **eşdeğer** alıyorlar karşılığında (altını biz çizdik, C.P.); belli malları ihraç ediyorlar, demek ki, belli malları da ithal ediyorlar...»

«Dış ticareti, ihracatı gerçekleşme sorununa karıştırmak, sorunu daha geniş bir alana **taşıyarak** ondan sıyrılmaktır, ama hiçbir şekilde açıklığa kavuşturmadan. Bir ülkenin pazarı yerine dünya pazarını ele alırsak, gerçekleşme sorunu bir parmak bile ilerlemiş olmaz» (38).

Bu metinde, Lenin bir yandan yeniden-üretici güçler ve üretim ilişkileri bakımından farklı uluslar arasındaki mübadelelerin eşdeğersizlik olgusunu, bir yandan da bundan çıkan birikimsel gelişme eşitsizliklerini bilmiyor.

Ama Lenin'in katkısı, bir başka bakımdan, dış pazar sorununun ortaya çıktığı yerin algılanması konusunda, daha anlamlıdır, ve bu zorunlu olarak toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden üretiminin şemalarının teorik statüsünün belirtilmesinden geçer.

3 — Toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden - üretimin şemalarının teorik statüsü ve dış pazar sorununun yeri.

Legal marksistlerle (Struve, Bulgakof, Tugan - Baranovskiy) giriştiği tartışmada, Lenin, toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden - üretiminin şemaları temeli üzerinde gerçekleşme teorisinin soyut bir teori olduğunu, ancak amacıyla bağıntılı bir kapsamı olduğunu — üretim araçlarında birikmeyle kapitalist gelişmenin artması — ve bu soyutlama gerektiğinden başka bir şeye uygulanırsa yapılacak her türlü tahlilin derin bir şekilde çarpıtılmış olacağını gösterir. Dış pazar sorununun varlığı ya da yokluğu, bu sorunu kendi araştırılma alanından çıkaran bir teorik soyutlamayla hiçbir zaman kanıtlanamaz; aynı nedenle, sektörlerin artmasındaki orantısızlık da hiçbir şekilde işin içine sokulamaz. Ama olguların soyut özü, buradan, beylik kavramın nesnesine oranla bütün içeriğinden arındırılmış olduğu, kavramın artık boşluğun bir kabından başka birşey olmadığı bir marksizm anlayışına ulaşılmadıkça, başka bir tahlil düzeyinde bu sorunların kalktığı düşüncesini hiçbir zaman yalanlamaz:

«Struve gerçekleştirme teorisini bir orantılı üleşim teorisi diye adlandırırken, yanlışa düşüyor. Bu kesin değildir ve kaçınılmaz biçimde yanlış anlamlara götürür. Söz konusu, toplumsal sermayenin bütününün nasıl yeniden - üretilip tedavül ettiğini gösteren **soyut** bir teoridir. Öncüleri, ilk elde, dış ticareti, dış pazarları hesaba katmamayı gerektirirler. Ama, böyle iş görürken, gerçekleşme teorisi hiçbir zaman dış ticaretsiz bir kapitalist toplumun varolmuş olduğunu ya da olabileceğini savunmaz. İkinci olarak, soyut ger-

çekleşme teorisi ürünün kapitalist üretimin çeşitli dalları arasında orantılı bir üleşimini şart koşar ya da koşmalıdır. Ama bu hiçbir zaman gerçekleşme teorisinin kapitalist toplumda ürünlerin her zaman orantılı olarak üleştirildiğini ya da üleştirilebileceğini savunduğu anlamına gelmez» (39).

Soyutlama hiçbir şekilde çelişkileri elemeye indirgemiyor, ve geriye bu çelişkilerin tahlil düzeyini belirlemek kalıyor. Lenin çalışmasını şu sözlerle toplumsal sermayenin yeniden - üretilmesinin şemaları üstüne kapıyor:

«Şemalar kendiliklerinden hiçbir şeyi ispatlamazlar; **tek tek öğeleri teorik tahlille aydınlığa kavuşturulmuşsa,** bir süreci **canlandırabilirler** ancak» (40).

Kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin belirlenim düzeyi ve giderek dış pazarın işin içine sokulması üretim sürecinin — soyut olarak — ve tedavül uzayının (Charles Bettelheim'ın türettiği kelime), yani olguların derin özünde saklı çelişkilerin (kâr haddinin düşmesi, artan üretim ve işçi kitlelerinin sınırlı tüketimi, sektörlerin artışındaki orantısızlık, vs.) patlak verdiği ve Jean Suret-Canale'ın Hegel'den aktardığı deyimi kullanarak benim olguların «somut özü» dediğim şeyin diyalektik birimidir. Lenin'in şunları yazarken gün ışığına çıkardığı, «yüzeydeki çalkantıyla», olgular düzeyinde bir tahlille ilgisi olmayan, böyle bir belirlenim düzeyi değil midir:

«Kapitalist bir ülke için bir dış pazara sahip olma zorunluğunu belirleyen şey, hiç de toplumsal ürünün (ve özel olarak artı - değerin) gerçekleştirilmesinin yasaları değil, ilk elde, kapitalizmin, devletin sınırları dışına yayılan çok gelişmiş bir **meta mübadelesinin**

sonucu olarak görünmesidir. Bu yüzden, dış ticaretsiz bir kapitalist ulus düşünmek imkânsızdır, ve zaten yoktur böyle bir ulus» (41).

Sonuç olarak, popülistlerle ve legal marksistlerle bütün polemiğinde, Lenin, Marx'ın **Kapital**'in III'üncü Kitabında giriştiği işi **sürdürür;** Marx bunun kapsamını şöyle belirtmişti:

«Kitap I'de, kapitalist **üretim sürecinin,** kendinde, dolaysız üretim süreci olarak, çeşitli görünümlerini inceledik, ve, bu incelemede, bu sürece yabancı etkenlerden çıkan bütün ikinci dereceden sonuçları hesap dışı tuttuk. Ama sermayenin yaşantısı bu dolaysız üretim sürecini aşar.

— Gerçekler dünyasında, Kitap II'nin konusu olan **tedavül süreci** bunu tamamlar. Kitap II'nin üçüncü kesiminde, toplumsal yeniden - üretim süreci'nin aracısı olan tedavül sürecini incelerken, kapitalist üretim sürecinin, bir bütün olarak alındığında, üretim sürecinin ve tedavül sürecinin birimi olduğunu gördük.

Bu III'üncü Kitapta, bu birim üstüne genellemelere dalmak söz konusu olmayacaktır. Tersine, söz konusu edilecek olan, **bir bütün olarak alınan sermayenin hareketinin** yol açtığı somut formların bulunup açıklanmasıdır» (42).

Marx'ın Kitap III'e, özellikle kâr haddinin kasıtlı düşmesi yasasıyla birlikte (dış ticaretin işlevi bu eğilimin olumsuzlanması olarak ortaya çıkar burdan), kapitalist üretim tarzını etkileyen çelişkileri sokması bir raslantı değildir. Lenin dış pazar sorununu, Marx'ın yerleştirdiği yerde, soyut üretim alanı **(dolaysız üretim süreci)** ve dolaşım alanı **birliği** içinde dü-

zeltir ve geliştirir, bu da özellikle artı - değer haddinin kâr haddine dönüşmesini incelerken, Marx'ın yönteminin gösterdiği belirgin bir özelliktir (43). İşleri karanlıklaştıran ve özdeş bir içeriği aynı çerçeve içinde kavramamızı önleyen, Marksist teorinin sürekli bir şaşırtmacasını, ortaya çıkarmamız gerekiyor; bir eğilim I ve II'nci kitaplarda izlenen yöntem üzerinde esas olarak duruyor ve soyutlama sürecine ayrıcalık tanıyor; bir başka eğilim, kısmen haklı olarak, marksist yöntemin, daha zengin olduğu III'üncü kitapta dopdolu ortaya çıktığını belirtiyor ve, sonuç olarak, I ve II'nci Kitapların katkısından koparak orada getirilen «cevaplara» ayrıcalık tanıyor; gerçekte, — bilinen nedenlerle tamamlanmamış olan — Kitap III, diyalektik aşması içinde, önceki iki kitaba sıkı sıkıya bağlıdır. Lenin'in başarısı bu tahlil düzeyini yeniden bulmasındadır, bu da, **bu dönem** için, Engels tarafından yayınlanış tarihi düşünülürse, Lenin'in Kitap III'ün içeriğinden haberi olmadığı bu dönem için, büyük bir başarıdır. Bu yüzden, **Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**'nda yöntemin daha bir doğrulanmış olmasında şaşacak birşey yoktur.

O zaman, Lenin tarafından kapitalist üretim tarzında, rekabet evresinde tahlil edilen, dış ticaretin işlevleri nelerdir? Yazar açıkça üç tane gösteriyor: meta tedavülünün gelişmesi, çeşitli sektörlerin gelişmelerindeki orantısızlığa karşılık verme, kapitalist üretim tarzının kendi çerçevesi dışına taşması.

Birinci işlev — metaların tedavülünün gelişmesi (44) — şu anlama gelir: dış pazar üretim güçlerini geliştirir, bu da, yazarın daha önce serbest mübadelenin anlamı konusunda gösterdiği gibi, üretim et-

kenlerini en gelişmiş ulus için en elverişli yöne çevirir:

«Serbest rekabeti bütünsel olarak uygulamaya koyarak yapıyı taçlandırmak, geçen yüzyılın sonundan bu yana Ingiltere'de büyük makina endüstrisi tarafından girişilen istimlâkın sona erebilmesi için yolu açmak, bu istimlâki tarımda rahatsız eden engelleri kaldırmak söz konusuydu» (45).

Ama böyle bir sorunun derinleştirilmesi zorunludur, çünkü kapitalist üretim tarzında etkenlerin bu yeniden - yönlendirilmesinin niçin yalnız dış ticaretle gerçekleşebildiğini, bu yeniden - yönlendirmenin mekanizmasını ve ekonomik tabiatını araştırmak gerekir, bu da değer oluşumu sürecinin ve başlıca bir öğesinin, toplumsal açıdan gerekli emek süresinin teorik bir tahliline açılır.

Dış ticaretin ikinci işlevi çeşitli sektörlerin gelişmesindeki orantısızlığı çözmektir:

«Birbirleri için «pazar» görevini yerine getiren değişik endüstri kolları aynı biçimde gelişmezler, ama birbirlerini aşarlar, ve en çok ilerleyen endüstri bir dış pazar arar» (46).

Burada da, çeşitli sektörlerin büyümesindeki eşitsizliğin derinde yatan nedenleri üstüne kafa yormak gerekir, özellikle egemen sektörlerin çıkarına yönetilmiş teknik ilerlemenin etkisi altında.

«Dış ticaretin Lenin tarafından açığa çıkarılan sonucu işlevi kapitalist üretim tarzının kendi çerçevesi dışına taşarak dünya çapında bir kapitalist üretim tarzı yaratmasıdır:

Kapitalizm «Bütün dünya ülkelerini bir ekonomik bütün halinde birleştirir» (47), ya da:

«Dış pazar tarihin toplumsal gelişmenin önüne türlü setler biçiminde diktiği güçlükleri — komün, kabile, ulus gibi — kapitalizmin nasıl ortadan kaldırıldığını gösterir» (48). Burada dış pazarın çalışmanın toplumsal bölünmesinin yaygınlaşmasını bir kapitalist dünya pazarı yaratarak egemen ekonomilerin yararına sağladığını (bunun belirgin özelliği ise çalışmanın kapitalist uluslararası bölünmesidir) anlamak söz konusuysa, daha az ileri ülkelerin bu kapitalist yayılmanın masraflarını ödedikleri söylenmeden geçilemez. Lenin kapitalist üretim tarzının yayılmasının olumsuz görünümlerini sessizlik içinde geçiyorsa, bu yalnızca mübadelelerin eşdeğerliği üzerinde akıl yürüttüğü içindir. Bu çerçeve içinde, kapitalist üretim tarzının daha az ileri ülkelere ancak yararı olur. Eşdeğersizlik işin içine sokulduğu anda, Lenin'in problematiği bambaşka bir kapsam yüklenir.

Bitirirken, şunu belirtelim ki, Lenin'in dış pazar konusunda en önemli katkısı onu kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin olumsuzlanması düzeyine, yani soyut üretim alanı birimine — çelişkilerin gün ışığına çıktığı tedavül alanı, yani olguların somut özü — yerleştirmiş olmasıdır. Ama Lenin bu sağlam teorik yaklaşımının meyvelerini, üretim güçlerinin gelişme düzeyi farklı uluslar arasındaki mübadelelerin eşdeğersizliği olgusunu bilmediği için, toplayamaz, bu ise mübadeleci ulusların gelişme eşitsizliği sorununu ortaya çıkarır. Bu iki tema işin içine sokulduğu anda, (mübadelelerin eşitsizliği ve gelişme eşitsizliği), dış pazar sorununa leninist yaklaşımda, zorunlu olarak, kapitalist üretim tarzının daha rekabetçi aşamada em-

peryalist olduğu söylenemez mi? Zaten Lenin tekelci aşamayı emperyalist olarak niteleyecekse, bu, başkalarının gelişmesini baltalama mekanizmalarını, bu aşamaya özgü, «eşitsiz mübadeleye» pek benzeyen bazı sömürü mekanizmalarını bulduğu içindir. Kapitalist üretim tarzının tekelçi aşamadaki emperyalist «niteliği», rekabetçi aşamada işaret edilen boşluk yüzünden belirleyici bir niteliktir.

B. Tekelci aşamada emperyalizm sorunu

Leninist emperyalizm kavramı, bu kavrama teorik bir statü verilmek isteniyorsa, ne olguların soyut özünden, (Marxın «dolaysız üretim süreci»), ne dolaşım alanından, ne yüzeydeki çalkantıdan (olgular düzeyinde ampirik gözlem), ama olguların derin özünde saklı çelişkilerin patlak verdiği, bu olguların «somut özünden» doğar. Emperyalizmi kavramanın düzeyi, **Kapital**'in III'üncü Kitabının düzeyidir, yani, tarihsel olarak, soyut teorik bilginin ve somut bilginin diyalektik aşılmasıdır. **Yalnız** bu, yalnızca soyut ya da somut bir bilgiden farklı, olguların somut özünün teorik bilgisi — tarihsel maddeciliğin doğru anlamı — politik bir pratiğe açılır, çünkü yalnız o kapitalist üretim tarzının çelişkilerini hem endüstrileşmiş, hem de az gelişmiş ülkeler proletaryalarının sınıf bilinci düzeyinde koymak için gerekli araçları sağlar. Başka herhangi bir düzey, genç Lukacs'da ya da Nicos Pulantzas'da olduğu gibi, marksist teoriye katkıları ne olursa olsun, soyut bir teorik bilgiyi, kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin **algılanmasından** hemen hemen boşaltılmış bir teorik bilgiyi ayrıcalıklı tuttukları ölçüde, nesneleştirmeden (réification - Ç.N.) başka birşey değildir (49).

Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması'nın açınım düzeyi bu marksist - leninist diyalektik açısından özellikle anlamlıdır; «dolaysız üretim süreci» ve «tedavül alanı»ndan yola çıkarak — «emperyalizmin tabiatı» (50) burada saklıdır— yani 1 - 3'üncü bölümler — Lenin emperyalizmin mekanizmalarına ve somut gerçeklikteki etkilerine ulaşır — 4 - 6'ncı bölümler — ve 7. bölümde de emperyalizmi sentetik olarak açıklar, bundan sonra ise bütün bunlardan bir politik pratik çıkarır ve 8. ve sonraki bölümlerde proletaryanın emperyalizme karşı sınıf mücadelesini yerine oturtur.

1 — Emperyalizmin tabiatı.

Tekelci aşamada dolaysız üretim sürecinin ve dolaşım alanının birliğini ortaya çıkarmak için, Lenin iki kaynağı, Hilferding ve Hobson'u anar (51), kullandığı yöntem bunlar açısından gerçek bir «ayakları üstüne oturma» dır. Tekelci aşamanın, bu aşamaya üretimin ve malî sermayenin yoğunlaşması **formu** altında, belirgin özelliğini veren, olguların derin özünde saklı çelişkilerini de o zaman bulur. Üretim aygıtının formu, üretimin yapısının çelişik özü kâr haddinde, sermayenin teknik gelişimin yönlendirilmesi üstündeki boyunduruğunda, endüstri - tarım ilerlemesinin orantısızlığında saklıyken, gelişmesinin bir evresinde kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin **dışlaştırılmasından** başka birşey değildir.

Lenin «tekellerin, üretimin yoğunlaştırılmasının sonucu olan doğuşunun kapitalizmin bugünkü evresinin genel ve temel bir yasası olduğunu» belirtirken (52), ortaya çıkarılması önemli olan, rekabetçi ekono-

minin tekelci ekonomiye dönüşmesinin ekonomik temeliydi. Gerçi, Lenin dolaysız çerçeve olarak endüstrileşmeyi ve yoğunlaşmayı koyar (53), ama, yazar Hilferding (54), Heyman ve Lévy'yi (55) andığı ölçüde, bu hareketin kendisi de **kâr haddi** yasasının bir sonucudur. Lenin, kâr haddinin, yoğunlaşmanın kendisi kâr haddinin yükselmesine izin verdiği, ama aynı zamanda tekelci yoğunlaşmanın kârlarından yoksun bırakılan sektörlerin baskısıyla bu haddin alçalmasının şartlarını yarattığı için çelişik olan, üretimin yoğunlaştırılması içinde düşmesinin inkârının çelişik niteliğini ifşa ediyor, bu ise... dışta bir çözüme götürüyor: sermaye ihracı içinde kapitalizm, bir yandan üretim etkinliklerinin atılmasının, bir yandan da sömürünün taşıyıcısı. Elbette, bütün bunlar bu basitleştirme denemesinin içinde **vardırlar,** ve Lenin, 1917 devriminin başka meseleleriyle uğraşmak zorunda kaldığından, işe koyulamamıştır.

Bu yaklaşımın mantıklı sürüşü içinde, Lenin, 220-222. sayfalarda, tekelcilik içindeki tekniğin özgül çizgileri üstünde uzun uzun durur, bu düzeyde tekelciliğin yenileştirme yeteneğinin rolüne ulaşır, çelişik niteliğini bol bol açıklar:

— bir yandan, tekelci yenileştirme yeteneği, rekabetçi kapitalizmden çok daha fazla, bu yenileşmeyi hızlandırmaya götürür:

«Rekabet tekele dönüşür. Bunun sonucunda, üretimin toplumsallaştırılmasında büyük bir ilerleme gerçekleşir. Özellikle, tekâmül ve teknik buluş alanlarında» (56).

— öte yandan, bu aynı yenileştirme yeteneği, tekelci olduğu için, bu gelişme ritmini kendi potansiyel

ritminin altına düşürür: «Anlık da olsa tekel fiyatları tespit edildiği ölçüde, bu, teknik ilerlemenin, ve ardından, her türlü ilerlemeni nuyarıcılarını bir dereceye kadar frenler, ve o zaman, ekonomik düzeyde, teknik ilerlemeyi yapay biçimde frenlemek mümkün olmuş olur» (57), ve Lenin burada, tekelci kâr mantığına uymadığı için Owens beratları gömülen şişe imâlâtını anıyor.

Tekelci yenileştirme ustalığının böyle paradokslu bir eylemi, yalnız, kapitalist üretim tarzını, son tahlilde «toplumsal bir üretim» ve «sınırlı bir sahip çıkma»dan gelen, uzlaşmaz çelişkilerle yüklü kabul etmeyi reddedenler için paradoksludur. Çelişkileri içinde — kâr haddi ve yenileştirme (Baran ve Sweezy'de iki başlıca deyimdir bunlar) —, tekel, hammadde kaynaklarının, üretimi yoğaltan pazarların, emek ve sermaye pazarının muhasebesini yapar, bu da tekelciliği, kaçınılmaz olarak, böylelikle tekelci devlet kapitalizminin kurulduğunun bilincine varmadan, «üretimin bütünsel bir toplumsallaştırılmasına» götürür.

Tekelciliğin, Lenin tarafından belirtilen, üretimin toplumsallaştırılmasındaki çeşitli eylemlerini yeniden ele alarak, kârın ve yenileştirmenin, tekeli ham maddelerin değerinin en düşük olduğu yerleri aramaya iten çelişik mantığına, ham maddelerin muhasebesinin hangi ölçüde cevap vermediğini araştırabiliriz. Sektörlerin gelişmesinin orantısızlığı, tekelci yenileştirme yeteneğinin etkisi altında, tekel üretim fazlalarını üçüncü pazarlara emdirmeye ittiği ölçüde, üretimi yoğaltma pazarı için de aynı şey söz konusudur. Ayrıca, emek ve sermaye pazarının muhasebesi de, üretim etkenlerinin egemen tekelci sektörlere en elverişli yöneltilmesinin belirlenimine cevap verir, yani bu et-

kenlerin tekeller tarafından ifade edilen ihtiyaçlara göre yer değiştirmesinin belirlenimine. Görünüşte antagonist ve dağınık, üçüncü dünyanın hammadde ve enerji bakımından talan edilmesinden (Pierre Jalée) tekelci yenileştirme yeteneğinin olumsuz etkileri ve üretim fazlasının yaratılış ve yoğaltılış çelişkilerine (Baran ve Sweezy) ya da üretim etkenlerinin endüstrileşme ve tekelci yoğunlaşma doğrultusunda yeniden yönlendirilmesine (Ernest Mandel) kadar birçok güncel veri, Lenin tarafından, kapitalist üretim tarzının tabiatına bağlı, tutarlı bir bütün olarak, tohum halinde birleştirilmiştir. Lenin, malî sermaye, toplumsal ve politik hayata girmesiyle bu yönlendirilmenin taşıyıcısı olduğu ölçüde, yenileştirmenin eleme mekanizmasını teorik olarak açıklar:

«Tekel oluşup milyarlarla oynamaya başladıktan sonra, ne politik rejimden ne de başka herhangi birşeyden bağımsız olarak, toplumsal hayatın **bütün** alanlarına zaferle girer» (58).

Kâr ve yenileştirme oyununun ayrılmaz parçası olan çelişkilerin bileşkesi olarak, endüstri ile tarım arasındaki gelişim orantısızlığı, git gide daha keskin biçimde, yüzeyde kendini gösterir — Lenin 1915'ten başlayarak, ve o zaman bu orantısılzığın **sermayenin boyunduruğundan** ileri geldiğini belirterek, tekelci yenileştirme yeteneğinin altında okunduğu şu sözlerle bunu belirtmişti:

«Gelişmesi içinde, tarım endüstrinin ardında kalır: bu **bütün** kapitalist ülkelere özgü bir olaydır ve ulusal ekonomi kolları arasındaki orantının bozulmasının, bunalımların ve hayat pahalılığının en önemli nedenlerinden biridir...

Kapitalizm, endüstri ve tarım arasındaki çelişkileri kaldırmak şöyle dursun, bunları daha da derinleştirir ve tehlikeli duruma getirir. **Sermayenin boyunduruğu** (altını biz çizdik - C.P.) özellikle ticaret ve endüstri alanında yerleşmişken, tarım üstünde de ağırlığını git gide daha fazla duyurur» (59).

Endüstri ve tarım arasındaki, kârla tekelci yenileştirmenin çelişkileri hesaba katılmadan açıklanamayan bu gelişim orantısızlığı, gittikçe artan bir üretim fazlası (kâr ve yenileştirmenin etkisinin bir yüzü) ile sınırlı bir yoğaltım pazarı (kâr ve yenileştirmenin öteki çelişken yüzü) arasındaki gittikçe açılan aranın kökenindedir. Leninist düşüncede, çağdaş marksist teori tarafından onca kötü kavranan şu «sermaye fazlasını» ortaya çıkaran, işte bu açıklıktır:

«Eğer kapitalizm bugün her bakımdan endüstriden geri kalan tarımı geliştirebilseydi, parlak bir teknik ilerlemeye rağmen besin yetersizliği ve yoksulluk çeken halk kitlelerinin hayat düzeyini yükseltebilseydi, **bir sermaye fazlası sorunu olmazdı.** Kapitalizmin küçük burjuva eleştirmenleri her fırsatta bu delile baş vuruyorlar. Ama o zaman kapitalizm, kapitalizm olmazdı, çünkü gelişiminin eşitsizliği, besin yetersizliği onun vazgeçilmez şartları ve temel öncülleridir.

Bu noktaya gelindiğinde, ister üretimin kamusal finansmanıyla, ister sermaye ihracıyla, bu teori için kapitalizmin kaynağı olan, sermayenin «üst-birikimi» ve ona bağlı olan «değer düşmesi» üstünde anlaşmak gerekir. Bu teorinin haklı olarak, sonradan kâr haddinin kasıtlı düşmesini değerlendirmek için — üst-birikim de doğal olarak sermaye ihracıyla burdan çıkar —, rekabetçi aşamada toplumsal sermayenin ge-

nişletilmiş yeniden - üretimi şemalarına başvurmak üzere, dış pazar sorununu bu şemalar temeli üstünde işin içine sokmanın mümkün olmadığını söylediğini ileri sürmek oldukça paradoksludur. Üst-birikim hiçbir şekilde şemalara aşılanmaz, bu, başka bir düzeyde, Lenin'in yaptığı gibi, kapitalist üretim tarzının çelişkileri düzeyinde olur.

Bu anlayış noktası kabul edildiğinde, «üst - birikim» sorunu doğmatist içeriğinden kurtulur. Ve değişik tahlil düzeyleri sunar. İlk düzeyde, üst - birikim, altında, birikmiş ek sermayenin ya öncekinden daha az bir kâr haddi (izafî üst - birikim) ya da sıfır bir had (mutlak üst - birikim) bırakacağı bir eşik ortaya çıkarak, doğrudan doğruya kâr haddinin kasıtlı düşmesi yasasının bir sonucu olarak kavranır. Ama bu düzey pre-marksist kalır, çünkü bir yandan bu haddi arttırmaya çalışıp (burada karanlıkta bırakılan kâr haddinin kasıtlı düşmesi yasasının şartlarının inkârı) bir yandan da düşmesinin şartlarını hazırlayan (ortaya çıkarılan tek nokta) kârın etkisinden doğan çelişkileri hesap dışı bırakır.

Lenin'in saldırı düzeyi, aynı zamanda tekelci kapitalizm için, kârın ve yenileştirmenin çelişik etkisini, bir yandan yenileştirmenin ve kâr haddini artıran fiyatların yükmü, bir yandan da bu aynı öğelerin bu haddin düşmesi olarak «geri dönen» etkisi ile, bir bütün halinde toparlamaktır. Bunun sonucu olarak, sermayenin üst - birikimi hiçbir şekilde doğrudan doğruya sermayenin organik bileşiminin yükselmesinden çıkmaz, ama kârın ve yenileştirmenin «geri dönen» etkisinin empoze ettiği «sınırlardan— bu da, sözgelişi A.B.D.'de sermaye katsayısını ndüşmesi üzerine incelemelerin gösterdiği gibi, sermayenin düşen bir organik bileşimine uyar —, Lenin'in ortaya çıkardığı

özgür bir noktayla, kârın ve yenileştirmenin birleşik etkisinin bileşkesi olarak endüstri - tarım arasındaki açıklıkla birlikte, çıkar. O zaman görürüz ki, sermayenin «değerden düşmesi» esas olarak olduğu gibi değişmeyen sermayeyle değil — bu da değerden düşmenin bir öğesidir ya —, aynı zamanda, ve daha çok, kârın ve yenileştirmenin çelişik etkisinin birikime koyduğu «sınır»larla ilgilidir, bu da tekelci devlet kapitalizminde toprak düzenlemesi politikasıyla — bu da çelişik bir niteliktedir —, satış imkânlarının finansmanıyla, kredi politikasıyla, bilimsel araştırma politikasıyla, vs. kendini gösterir. Bu «sınır»ları, bünyelerini ve kapsamlarını iyice aydınlatabilmek için, tekelci kâr ve yenileştirme politikasının çelişik etkilerini değişik doğrultuları içinde belirtmek şarttır.

Böylece, sermaye ihracı, aynı şekilde, kâr haddinin empoze ettiği bir eşikten değil, sermaye birikiminin «sınır»larından (bu da sermayenin dışarıya, daha az gelişmiş ülkelere ihracını doğurur) çıkar. Ama bu ihraç edilen sermayeler, yalnız **içsel** verilerden dolayı yoğaltılmamış bir sermaye «fazlası» iseler, aynı zamanda, ve herşeyden önce, içsel sınırları başka kârlarla — sermaye ihracının etkileriyle — egemen sermayeler adına gevşetmenin aracıdırlar. Sermaye ihracının, kendi başına, kapitalist üretim tarzı için hiçbir anlamı yoktur; ama bu ihraç, geri ülkelerin sömürüsü yoluyla elde edilen kârlarla, kapitalist üretim tarzının emperyalizminin taşıyıcısıdır, Lenin de bunu belirleyecektir.

2 — Emperyalizmin mekanizma ve etkileri.

Tekelci kapitalizmin emperyalizminin başlıca mekanizması, Lenin'e göre, sermayenin, mal mübade-

lelerini «yönettiği» ölçüde, ve az gelişmiş bölgelerde kullanılmasıyla elde edilen bir «üst-kâr»a da izin vererek, ihracıdır. Lenin: «Serbest rekabetin hüküm sürdüğü eski kapitalizmin belirgin özelliği meta ihracıydı. Tekellerin hüküm sürdüğü bugünkü kapitalizmin belirgin özelliği ise, sermaye ihracıdır» (61), diye yazarken, hiçbir zaman uluslararası mal mübadelesiyle sömürünün azalmakta olduğunu, dindiğini söylemek istememiştir, yalnızca bu sömürünün sermaye ihracına dayanarak daha da arttığını belirtmek istemiştir.

Gerçekten, ilk elde üzerinde ısrarla durduğu sermaye ihracının işlevi, bunun «uluslararası bağımlılıklar ve ilişkiler ağını» yaratmasıdır, bu nokta bugün André Gunder Frank tarafından yeniden bulunmuştur (62):

«Sermaye ihracının, malî sermayenin uluslararası bağımlılıklar ve ilişkiler ağının gerçekleştirilmesinde oynadığı rolü özellikle incelemek önemlidir» (63).

Sermaye ihracı, tekelci kapitalizmin uluslararası sömürü ağının yaratılmasında, meta ihracının ardından gelir; işte rekabetçi kapitalizmle tekelci kapitalizm arasındaki ünlü karşıtlık buradadır, ve kapitalizmin gelişmesinin bu iki evresini etkileyen başlıca çelişkilerin de farklı olduklarını unutmamak gerekir.

Sermaye ihracı, böylece, kapitalist üretim tarzı için, çifte bir etkiyle, özellikle avantajlı bir dayanak olarak görünmektedir; kendisinde, metropollere göre daha fazla bir kâr haddi sağlamaktadır (kuponların kırkılması»); ayrıca, «eşitsiz mübadele»nin temelidir.

Az gelişmiş ülkelerden daha yüksek kâr elde edilmesi konusunda, Lenin şuna dikkati çekiyor:

«Buralarda kârlar hep yüksektir, çünkü sermaye sayısı az, toprak fiyatı, ücretler düşük, hammaddeler ucuzdur» (64).

Sırası gelmişken, Lenin'in, sermayenin elde ettiği üst-kârı açıklamak için, az gelişmiş ülkelerdeki iş gücü değerinin düşük oluşuna verdiği önemi belirtelim.

Lenin mübadelelerin eşitsizliğini hâlâ bilmemekle birlikte, «pastanın» bölüşülme biçiminin yatırılan sermayeler tarafından belirlendiğini koyarak, böyle bir sorunun derinleştirilme yollarını göstermekten de geri kalmaz:

«Kapitalistlerin dünyayı bölüşmeleri özellikle canavar ruhlu olmalarından değil, ulaşılmış bulunan yoğunlaşma noktasının onları kâr elde etmek amacıyla bu yola zorlamasındandır; ve onlar da dünyayı «sermayelerle orantılı olarak», «her birinin ayrı ayrı gücüne göre» bölüşürler, çünkü ticarî üretim ve kapitalizm rejiminde başka bir bölüşme biçimi olamaz» (65).

Görülüyor ki, bu metinde, sermaye ihracı, kapitalist iç pazar hesaba katılarak, kendinde değil, ama fazla'yı (surplus - Ç.N.) kapitalist üretim tarzının ihtiyaçları için az gelişmiş ülkelerden sızdırma yolu olarak ele alınmıştır.

Kısası, Lenin'in düşüncesinde emperyalist egemenliğin mekanizmaları henüz başlangıç halindedir

— sermaye ihracı içinde bir tek mekanizma —, çünkü mübadelelerin eşitsizliği olgusu bu düşünce içinde bir boşluk oluşturmaktadır; ama 4-6'ncı bölümlerde yapılan geliştirmeler sermaye ihracının **kapsamını** aydınlatırlar, bu bölümlerde sermaye ihracı kendisi olarak değil, tekelci kapitalizmin kârları üzerindeki — burada açığa çıkan ekonomik ve politik egemenlik içinde görülen — etkileriyle kavranmıştır?

Emperyalizmin etkileri, uluslararası gelişme farklarının Lenin'de pek az önem taşıması yüzünden, Frank'ın deyimini kullanarak, «az gelişmişliğin gelişmesi» olarak değil, dünyanın, her birinin yatırdığı sermayenin büyüklüğüne ve bunun gerekli sonucu olarak ekonomik ve politik egemenliğine göre, endüstrileşmiş kapitalist ülkeler ve tekeller tarafından bir «bölüşülme»si olarak kavranmıştır.

3 — Emperyalizmin kavramı.

Lenin'in çeşitli emperyalizm tanımları bilinir:

«Emperyalizmin mümkün en kısa tanımını yapmak gerekseydi, şöyle derdik: Emperyalizm, kapitalizmin tekelci evresidir» (66), ya da:

«Emperyalizm, tekellerin ve malî sermayenin egemenliğinin kurulduğu; sermaye ihracının birinci plânda önem kazandığı; dünyanın uluslararası tröstler arasında paylaşılmasının başlamış olduğu ve dünyadaki bütün toprakların en büyük kapitalist ülkeler arasında bölüşülmesinin tamamlanmış bulunduğu bir gelişme evresine ulaşmış kapitalizmdir» (67).

Böyle tanımlar kavramsal değil, betimleyicidir, çünkü emperyalizmin ekonomik bünyesini — kapitalist üretim tarzının çelişkilerini — değil, **mekanizmalarını** — tekelci evrenin **belirgin niteliği olan** sermaye ihracını — içerirler. Ve bizce Lenin'in farkedilmeyen yanlışı, dün olduğu kadar bugün de meselenin her türlü derinleştirilmesini yanıltabilecek yanlış, burada yatmaktadır. Bir yandan, sermaye ihracı, yalnız, kâr haddinin kasıtlı düşmesi yasası yüzünden yatırılmamış sermayelerle sistemin rahatlatılmasından çok, kâr ve tekelci yenileştirmenin çelişik etkisinin sermaye birikimine empoze ettiği sınırlamaların **gevşetilmesi** için yapılan sermaye ihracının beklenen etkileriyle, kapitalist üretim tarzının tekelci evrede belirgin niteliğidir. Öte yandan, bu sömürü mekanizması ancak Lenin'in düşüncesinin rekabetçi aşamadaki sömürü mekanizmaları konusundaki eksiklerinden dolayı belirgin niteliktir: Marx'ın uluslararası değerler yasası.

Emperyalizmin tabiatı, bu sorunu Lenin'in yaklaşımı içinde kurarsak, **kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin dışsal inkârıdır,** bu dışsal inkâr rekabetçi ya da tekelci evrelere göre değişik mekanizmalar kullanır, çünkü bu üretim tarzının çelişkileri artık aynı biçimde belirlenmemektedir.

Zaten, Lenin'in geliştirdiği, emperyalizmin doğru tanımında beş temel nitelik vardır, birincisi şudur: «Üretimde ve sermayede görülen yoğunlaşma öyle yüksek bir gelişme derecesine gelmiştir ki, **ekonomik hayatta tayin edici rol oynayan tekelleri yaratmıştır**» (68). O zaman, tekellerin ekonomik hayattaki tayin edici rolü, bu üretim tarzının çelişkilerini yeni bir biçimde belirlemek değilse nedir?

Sonuç olarak Lenin'in problematiği bize emperyalizmin içinde bir bileşenler bütünü (bünye, mekanizmalar, etkiler) bulmamızı sağlıyor, ve çağdaş marksist tahlil bunu derinleştirmekle yükümlüdür.

Ama gene bu problematik — emperyalist egemenlik ve sömürü mekanizmaları, bunların öteki ülkelerin gelişmesi üzerindeki etkileri kapitalist üretim tarzının iki evresi için farklı olduğundan — bizi, Dhoquois tarafından önerilen ayrıma göre, eski - emperyalizm ve yeni - emperyalizm diye ayırmağa götürüyor. Eski emperyalizm rekabetçi evrenin egemenlik ve sömürü mekanizmalarına, yani metropolün ürünleriyle rekabet eden üretim sektörlerinin yıkılması (Hindistan'da dokuma zanaatinin yıkılması, Kuzey Afrika'da dokuma ve metalürji zanaatlerinin yıkılması) gibi karşılaştırmalı giderler temeli üzerinde uluslararası mal mübadelesine bağlanır. Yeni - emperyalizm ise, egemen ekonominin ihtiyaçları için az gelişmiş ülkelerde kurulan ve dışardan yönetilen üretim etkinliklerinin taşıyıcısı sermaye ihracı olduğu ölçüde tekelciliğin belirgin niteliğidir. Bu eski ve yeni - emperyalizmlerin birbirine geçmemiş durumda oldukları anlamına gelmez, çünkü bu kapitalist toplumsal oluşumun saf bir üretim tarzı olmadığını bilmemek demektir. Rekabetçi kapitalizmde rekabet çerçevesi toplumsal oluşumun belirleyeni ise, sönmekte olan pre-kapitalist çerçeve ile bu dönemden başlayarak yeni - emperyalizmin kaynağı, yaratılmakta olan tekelci çerçeveyi görmeden geçemeyiz. Sönmekte olan rekabetçi çerçevenin uluslararası emperyalist ilişkilerde hep eski - emperyalist bir niteliği ayakta tuttuğu tekelci kapitalizm için de durum aynıdır.

Gerçekte, Lenin'in tanımı hem yeni, hem de eski - emperyalisttir. Kapitalist üretim tarzının endüstri - tarım gelişmesindeki çelişki bizi uluslararası emperyalist ilişkilerde egemen kapitalist ülkelerin endüstride ve hükmedilen ülkelerin de, sonuç olarak her türlü endüstri etkinliğinin kaybolmasıyla, ilkel üretimlerde uzmanlaştığı bir uluslararası iş bölümü görmeye ittiği zaman, eski - emperyalisttir. Sermaye ihracının, egemenlik altındaki ülkelere, tekelciliğin attığı endüstri etkinliklerini dışardan yeniden sokmaya yarayan bir araç olduğu zaman yeni - emperyalisttir. Kısası, Lenin kapitalist üretim tarzının artık istemediği endüstri etkinliklerini bu «atışını» pek algılamaz, ama Lenin'in tahlilini sınırlayan da budur, çünkü Lenin — dehası ne kadar büyük olursa olsun — 1916'da rekabetçi kapitalizmin tekelci kapitalizme dönüşmesinin ancak en kaba öğelerini kavrayabilirdi, öte yandan eski ve yeni - emperyalizmin özdeşliğini de bu açıklar.

4 — Emperyalizm ve sınıf mücadeleleri.

Yalnız Lenin'in emperyalizm sorununu koyduğu yer — egemen ekonomilerin kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin olumsuzlanması — sınıf mücadelesinin, ulusal ve uluslararası, bir politik pratiğine açılmaya izin verir. Bu özellikle Lenin'in Kautski'nin «süper - emperyalizm»i ya da «ultra - emperyalizm»i, ya da Buharin ve Rosa Luxemburg'un «emperyalist ekonomizm»i üstüne yaptığı eleştirilerde açıkça bellidir.

Buharin'in eserinde **Önsöz**'de olduğu kadar **Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**'nda da, Lenin, Kautski'ye, onun emperyalizmin tabiatını — ka-

pitalist üretim tarzının çelişkilerinin gelişmesini — bilmediği ve böylece kapitalizmi pre-kapitalist tarım bölgelerini kapitalizme ulayan uysal bir süper - emperyalizm haline getirdiği (bu ise emperyalizmin başkalarını endüstrileştiren olumlu bir yüzü anlamına gelirdi) ölçüde saldırır. Kautski'nin süper emperyalizmi, emperyalizm sorununun yanlış yerinde yatar.

«Emperyalist ekonomi» nin eleştirisinde (70), Lenin, Rosa, Luxemburg'la açık, Buharin'le de az çok örtülü - bunların emperyalizm çağında artık ulusal kurtuluş savaşları olamayacağı görüşü ile ilgili - çatışkısının püf noktasını ortaya kor (71), Lenin, Junius'un broşürünü (Rosa Luxemburg'un takma adı) «harika bir marksist eser» olarak tanımakla birlikte, teorik temellerine değil, bundan çıkan politik uygulamaya saldırıyordu, çünkü yazar az gelişmiş denen ülkelerin emperyalist mücadelesini seziyordu (72). Az ya da çok bulanık biçimde, politik pratiğinin üstünlüğüyle Lenin, Rosa Luxemburg'un başlıca yanlışının, kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin gelişmesini dünya düzeyinde ele alması, bundan da şu sonucun çıkması olduğunu görmüştü: emperyalizm sorunu ancak dünya düzeyinde ortaya çıkar; oysa yazarımıza göre çelişkiler yüksek derecede endüstrileşmiş kapitalist ülkelerin **içinden** doğarlar, bu kapitalist ülkeler onları daha az ileri ülkelere geçirirler ve çelişkiler oralarda da gelişirler. Ayrıca, Lenin açıkça belirtmemiş de olsa, kendisini Buharin'in tezinde en çok şaşırtan şeyin, emekçilerin uluslararası dayanışmasının yokluğunu doğrulaması olmuştur, diyebiliriz (73); Buharin bu noktaya geldiyse, bunun nedeni- eseri harika geliştirmeler içermekle birlikte- bir yandan Rosa Luxemburg-la aynı düzeye yerleşmesi, (74) bir yandan da pre -

marksist bir düzeyde, basit, kâr haddinin kasıtlı düşmesi yasasından çıkan sermaye üst-birikimi planında kalmasıdır. (75) Sonuç olarak, buna göre, gelişmiş ülkelerin emekçileri, emperyalizm tarafından ne kadar yozlaştırılmışlarsa, o ölçüde kapitalist çıkarlarla dayanışma içinde olacaklardır.

Lenin de emperyalizmin proleteryanın üst tabakalarını yozlaştırdığını belirtir (76), ama bu yüzden gelişmiş ve az gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadelelerini bir yana atmaz, ağaçlar ormanı görmesine engel olmaz çünkü. Proleteryanın belli tabakalarının yozlaşması olduğu kadar gelişmiş ülkelerin proleteryasının şu tabakasını az gelişmiş ülkelerdeki karşılığıyla çatıştıran - Avrupalı tarımcılarla Afrikalı köylüler, tekstil işçilerine karşı tekstil işçileri, vs. - yüzeydeki antagonizma, bu tabakaların emperyalizmin sömürüsünün kurbanı olduklarını, bir tarafın çalışma hakkının çalıştıkları üretim etkinliklerinin çıkarıcı tekelci mantığından «atılmış» olduğunu, ötekilerin de emperyalist sömürüyle «yolunduklarını» saklayamaz. Sahici bir ulusal ve uluslararası politik uygulamanın kavranması, kapitalist üretim tarzının çelişik gelişmesinin iyice aydınlığa kavuşturulmasından geçer; sınıf mücadelesi çelişkiler planında gelişir, yoksa yalnızca «Öz» ü olan basit mülk sahipleri-mülksüzler ilişkisinde değil; aynı şekilde, sınıf bilinci «doğal olarak» proleter-patron ilişkisinde oluşmaz, ama kurbanı proleterya olan çelişkilerin kavranmasıyla oluşur.

II. ROSA LUXEMBURG'UN PROBLEMATİĞİ

Rosa Luxemburg'da emperyalizm sorununun izlediği teorik yol Lenin'inkiyle derin bir aynılık gösterir. Buna inanmak için, **Sermaye Birikimi**'nin 1. ve 2. bölümlerinde (Cilt 1), Lenin'in Rus popülistleriyle ve legal marksistlerle genel olarak toplumsal ürünün gerçekleştirilmesi temeli üzerinde dış pazar sorunuyla, ve özel olarak artı-değer sorunuyla ilgili 1893-1899 yılları arasında yaptığı tartışma sırasında ortaya koyduğu büyük temaları ele aldığının belirtilmesi yeter:

— Smith'in tahlilinin eleştirisi (s. 55 ve sonrası),

— Sismondi-Malthus ve Say-Ricardo tartışmasının incelenmesi (s. 155 ve sonrası),

— Rus popülistleriyle (V. Vorontsof ve Nikolai On) polemik (s. 251 ve sonrası),

— Legel marksistlerle (Struve, Bulgakof ve Tugan Baranovskiy) polemik (s. 265 ve sonrası).

Ancak böyle bir sorunun incelenmesinden sonra yazar kapitalist üretim tarzının çelişkilerine çözüm olarak emperyalizm meselesini koyuyor (Cilt II).

Teorik yolun esasları öncel olarak özdeş gibidir, ama konulan sorunun düzeyinde böyledirler, meselenin başlangıç noktasının teorik temeli düzeyinde değil. Lenin Rus popülistleri ve legal marksistlerle tartışmasında dış pazar sorununun teorik eklem yerini belirlemek için toplumsal kârın gerçekleşmesi sorununa kendinde üretim sürecinden yola çıkarak yaklaşırken, Rosa Luxemburg aynı sorunu «tedavül alanı»ndan yola çıkarak bildirir; 1912 **Önsözü**'nde problematiğini açık açık «itiraf» eder:

«Elinizdeki çalışmayı yapmak düşüncesi, aynı yayınevi için uzun süredir hazırlamakta olduğum, ama partinin okulundaki çalışmalarım ve propaganda gereklerinin yoluna koymamı engellediği popüler bir ekonomi politiği giriş dolayısıyla bende uyandı. Geçen ocak ayında, Reichstag seçimlerinden sonra, Marx'ın ekonomik teorilerinin basitleştirilmesini en azından ana hatlarıyla tamamlamak üzere çalışmaya koyulduğum zaman, birden bire beklenmedik bir güçlükle karşılaştım. Kapitalist üretim sürecini, **somut ilişkileri içinde,** ve **nesnel tarihsel sınırları** içinde, yeteri kadar aydınlık biçimde açıklamayı başaramıyordum. Meseleyi daha yakından inceleyince, burada basit bir açıklama sorununun değil, teorik açıdan, **Marx'ın Kapital'inin ikinci cildinin içeriğine** dokunan bir sorunun söz konusu olduğunu gördüm...» (77). Başlangıçta yanlış ve çarpık bir teorik temel! Biz böyle olduğunu sanmıyoruz, çünkü bu büyük teorisyen-bunu Lenin de kabul ediyor- marksist tahlilin ayrıcalıklı bölgesini, üretim sürecinin ve tedavül sürecinin kapitalist üretimin bütünsel süreci olarak birliğinin yerini görüyor. Teorisyen ünü açısından önemsiz, ama çıkan politik uygulama üzerinde de etkisiz olmayan teorik yanlışı, toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi şemalarını bu birliğin ayrıcalıklı yeri olarak kabul etmesindedir. Rosa Luxemburg Marx'ın kendisinin de bu şemaları böyle bir birim olarak tanımladığını söyleyebilirdi (78), ama unuttuğu, bu şemaların, üretim sürecinin ve tedavül sürecinin, **bunların diyalektikleri içindeki yeni belirlenimlerin dışında,** birimi oldukları-dır. Teorisyenimizin aldanması da burda ortaya çıkıyor, oysa ona yöneltilen eleştiri ne bunun, ne de bunun üzerine ışık tutmakla elde edilecek yararın farkın-dadır; şemalar, üretim sürecinin ve tedavül sürecinin

biriminden uzanan yeni belirlenimlerin doğurduğu çelişkileri ayırırken, o bunları dışarı atıldıkları temel üzerine yeniden oturtmaya çalışır (79); tersine, Rosa Luxemburg'un ne pahasına olursa olsun kapitalist üretim tarzının çelişkilerini yerleştirmek istediği yer (80), bu işe hiç de uygun değildir ve sonuçta yanlış bir politik uygulama gelir.

Bununla birlikte, Rosa Luxemburg'un tahlilinde, teorik olarak doğru bir temel katkı vardır: koyduğu yanlış yere, ya da bundan çıkan politik uygulamanın kusurlu niteliğine rağmen, **kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin belirlenimi.** Ve, kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin dışsal olumsuzlanması olarak, emperyalizmin tabiatı sorununu ele aldığı zaman, emperyalizm teorisi bütün yanlışsız kapsamını korur.

A. Üretim süreci ve tedavül sürecinin birimi içinde kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin belirlenimi

Herşeyden önce, Rosa Luxemburg'un eserinin sağladığı teorik «yarma» işlemini özgün biçimde aydınlatan bazı çağdaş teorik ilerlemeleri sıralamak gereklidir; P.A. Baran ve P.M. Sweezy'nin, «ekonomik fazlanın üretilme ve yoğaltılma tarzı» deyimi ile belirttikleri kavramlaştırmadan söz etmek istiyoruz .

I — Ekonomik fazlanın üretilme ve yoğaltılma tarzı

Bilindiği gibi P.A, Baran ve P.M. Sweezy «ekonomik fazlanın üretilme ve yoğaltılma tarzı» ndan ne anladıklarını hiçbir zaman açıkça anlatmamışlar, en yüksek derecede bir kavramlaştırma çabasıyla yetinmiş-

lerdir. Gene de bu son yıllarda marksist teoriye yapılan başlıca katkılardan biridir, yalnız **kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin belirlenim yerini bulmak için,** deyimi özenle tanımlamak şartıyla. Yaptığımız dolambaç anlaşılacaktır, çünkü Rosa Luxemburg, onu bulunmadığı bir yere - genişletilmiş yeniden üretim şemaları- koyarak, gerçekten böyle bir yer keşfetmiştir.

a) Ekonomik fazlanın üretilme ve yoğaltılma tarzının tanımı.

Herşeyden önce, bazı marksist yazarlar tarafından artı değerle aynı içeriğe sahip olduğu gerekçesiyle yararsız ve gereksiz diye eleştirilen ekenomik fazla deyiminin üzerinden kuşkuları kaldıralım. Son eleştiri doğrudur, ama yalnız bir an için, fazlanın kendinde üretim sürecine indirgendiği üretilme anı için: burada, fazla ve artı değer, kapitalist üretim tarzı tarafından erişilmiş evre ne olursa olsun, aynı içeriğe sahiptir, bu da emek fazlasıdır. Buna karşılık, fazlanın, tedavül sürecini üretim sürecinin aracısı olarak nitelendiren yoğaltılması, artı değer deyiminin ortadan kalkmasını gerektirir- tıpkı **Kapital'in** III'üncü Kitabının artı değerin kâra, artı değer haddinin de kâr haddine dönüşmesini ele alması gibi- çünkü efektif fazla, emek fazlasının sermaye kârı (P), sivil idare harcamaları (PV'), askerî idarî harcamalar (PV''), üretici olmayan işçilerin gelirleri (PV'''), vs., yani; $S = P+PV'+PV''+PV'''$ ... arasında bölüşülmüş (bu özellikle tekelci kapitalizmde böyledir) öğelerini kapsar.

«Tarz» ın biriminin iki öğesinin, üretilme ve yoğaltılmanın tabiatı bilinirse, bu konuda tartışmanın temelsiz olduğu görülür.

İlk elde, üretilme ve yoğaltılma ekonomik katın öteki katları ve bunların kapitalist üretim tarzı içindeki eklemlerini belirlemesinin Marx'ın «üretici güçlerin düzeyi-üretim ilişkisi» karmaşık bileşiminden yola çıkılarak gerçekleştirilmiş yeni bir kavramlaştırılmasından başka birşey değildir (81).

Böylece, fazlanın üretilmesi iş gücünün makina sistemiyle ilişkisinin bir ürün fazlasının -ya da fazlanın- yaratılışı sırasındaki sürecini nitelendirmekten başka birşey yapmaz, bu da Marx tarafından «üretici güçlerin düzeyi diye adlandırılmıştır. Aynı şekilde, fazlanın yoğaltılması, ürün fazlasının, «üretim ilişkileri temeli» üzerinde dağılımı olgusundan başka birşey değildir. Böylelikle, fazlanın üretilmesi ve yoğaltılması sorunu, ekonomik katın belirgin niteliğiyse, bu katın dillendirilmesinin «üretici güçler karmaşık bileşimi-üretim ilişkileri» gibi yeni bir versiyonu olduğunu söylemek normal görünecektir.

Ama, ikinci elde, fazlanın üretilme ve yoğaltılma tarzı bundan daha fazla bir şeydir; üretim sürecinin ve tedavül sürecinin birliğinden, ya da üretilmeden ve yoğaltılmadan uzanan yeni belirlenimlerin, yani kapitalist üretim tarzının bağrındaki çelişkilerin belirdiği şu **bileşimdir**-tarzdır.

b) Kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin ekonomik kat düzeyinde belirlenmesi olarak fazlanın üretilme ve yoğaltılma tarzı.

Baran ve Sweezy'nin fazlanın üretilme ve yoğaltılma tarzını bir yandan rekabetçi kapitalizmin temel çelişkisi olarak kâr haddinin kasıtlı düşmesi yasasıyla, bir yandan da artan bir fazlanın üretilmesi ve tekelci kapitalizmde üretimin bütününün süreci içindeki satış imkânlarının sınırladığı yoğaltılması arasında-

ki çelişkiyle belirlemeleri bir raslantı değildir (82). Onlar demek ki, yaklaşım yolu Lenin tarafından açılmış olan, kâr ve yenileştirmenin çelişik etkisi meselesinin ele alınış biçimini inceltmekle uğraşıyorlar- bu bizim işimiz değil. Rosa Luxemburg'a dönmenin zamanıdır, şimdi.

2 — Kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin Rosa Luxemburg tarafından belirlenmesi

Gerçekte, Rosa Luxemburg, böyle bir sorunu toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden-üretimi şemaları üstüne oturtmakla birlikte, yalnızca ekonomik fazlanın üretilmesi ve yoğaltılması meselesinden söz etmek istiyordu, özellikle kapitalist üretim tarzının çelişkilerini kavramada gösterdiği gelişim içinde.

Toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden-üretimi şemalarının bir eleştirel incelemesinden yola çıkarak, Rosa Luxemburg, eleştirisini) ancak, çelişkilerin belirlenimi, Marx'ın **Kapital**'in III. Kitabında tahlilini yaptığı gibi, işin içine sokarak doğrulayabiliyor, bunu da açıkça anlatıyor:

«Sonunda, şema, **Kapital'in III. Kitabında anlatıldığı biçimiyle** topyekûn kapitalist süreç ve gelişmesi teorisiyle çelişki içinde. Bu teorinin temel düşüncesi, **üretici güçlerin sınırsız yükselme yetenekleriyle toplumsal tüketimin sınırlı gelişme yeteneği arasındaki ve kapitalist dağılım ilişkileri temeli üzerinde varolan ayrılmaz çelişkidir (83).**

Çelişkilerin şemalara müdahale etmesini işin içine sokarken -bu başka şeydir, bu çelişkileri yalnız şemalardan yola çıkarak tanımlamak başka şeydir,

yazar bu iki düzeyi boyuna birbirine karıştırıyor- şemaları kullanması ekonomik fazlanın üretilmesi-yoğaltılması çelişkisini koymaya indirgeniyor, bu da böyle bir kullanmaya anlamını kazandırıyor. (84) bundan sonra, bu teorik düzeyde, birikim hareketinin kısır döngüsüne, yani birikim hareketi -üretilme- ve yatırım arayan fazlanın satılma imkânı arasındaki çelişkiye karşı koyabilmek mümkün olur. Burdan ise şu soru çıkar:

«Marx'ın şemasında üretimin gittikçe artan genişlemesinin temelindeki boyuna çoğalan talep nereden gelmektedir?» (85)

Belirtelim ki, bu çelişkinin müdahalesinin teorik temelleri, en azından tekelci kapitalizm için, ortada yoktur. çünkü Rosa Luxemburg için artan bir fazla ile onun sistemin iç işleyişinin biçimlendirdiği satış imkânlarıyla sınırlı yoğaltılışı arasındaki çelişki, rekabetçi kapitalizmin silinmez damgası olan kâr haddinin kasıtlı düşmesi yasasından yola çıkarak beliren çelişik etkileri yansıtmaktan başka birşey yapmaz:

«Bu çelişki de ancak kâr haddinin kasıtlı düşmesi çelişik yasasını yansıtır» (86)

Rosa Luxemburg kapitalist üretim tarzının rekabetçi evredeki çelişkilerini tahlil ederken, Lenin bunu tekelci kapitalizm için yapacak, bu da ilk bakışta iki yazarı çatıştıracaktır; ama Rosa Luxemburg kârın ve tekelci yenileştirmenin çelişik etkisini fazlanın üretilme ve yoğaltılma düzeyinde işe sokmayı sağlayarak bir başka düzeyde Lenin'i tamamlar. Bu çerçeve içinde, Charles Bettelheim'ın Baran ve Sweezy'nin eserinin «ayakları üstüne oturtulması» diye adlandırdığı şeyi yapmak mümkün hale gelir.

B. Emperyalizm, kapitalist üretim tarzının çelişkilerine çare

Demek ki Rosa Luxemburg, tıpkı Lenin gibi, önce, kapitalist üretim tarzının yapısından çıkan çelişkilerin bir tahliline girişiyor; emperyalizm, bir temel çelişki içinden fazlanın üretilmesi-yoğaltılması çelişkisi içinden, bu çelişkilerin inkârı olacaktır.

Böylelikle, toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden üretimini - bu çelişkilerin **yerleştirildikleri** yeri etkileyen çelişkilerin çözümü ancak üretici sektörlerin dışında, yani 1 ve 2 kesimlerinin dışında yer alan satış imkânlarından gelebilir: «Birikim yalnız satış imkânları 1 ve 2 kesimlerinin dışında geliştikleri oranda mümkün olabilir» (87).

Iki çözüm olabilir, dış ya da iç satış imkânları.

İç imkânlar karşısında, ki bunlar tekelci kapitalizme özgüdürler, Rosa Luxemburg, üretken olmayan sektörlerdeki imkânlardan söz ederken, P.A. Baran ve P.M. Sweezy'nin tezini söyler: «Toplumda ne işçi ne de kapitalist sayılamayacak başka tabakalar yok mudur: devlet memurları, din adamları, bilginler, sanatçılar? Bütün bu toplumsal kategoriler ihtiyaçlarını doyurmak, yani fazla metaların alıcılarını oluşturmak zorunda değil midirler?» (88).

Yazar bu çözümü hemen bırakıyor, çünkü kapsamı doğrudan doğruya kapitalistler sınıfına bağlı kalan artı değer ya da fazla hakkında pek rekabetçi bir kavrama sahip. «Bu toplumsal tabakalar ayrı bir tüketici sınıf kabul edilemezler, çünkü özerk bir gelir kaynakları yoktur, iki büyük sınıfın: kapitalistlerin sınıfının

ve işçi sınıfının asalakları olarak yaşarlar ve bu iki büyük sınıfın tüketimi zaten onlarınkini de içerir» (89). Burada yazar artı değerin üretilmesiyle dağılım süreci içindeki yeni belirlenimini karıştırıyor (söz gelişi artı değerin kâra dönüşmesi).

Sonuç olarak, satış imkânlarını ancak dışarıda olacaklardır - az gelişmiş ülkelerle ilişkiler. Bu ilişkilerin işlevi, bir yandan üretici güçlerin sürekli artışını, bir yandan da kapitalist üretim fazlasının yoğaltılmasını sağlayarak, kapitalist üretim tarzının yapısından doğan çelişkileri olumsuzlamaktır.

Bu ilişkiler- burada üstü kapalı biçimde Paul A. Baran ve André Gunder Frank'ın geliştirdikleri «egemenlik» ve «bağımlılık» deyimlerinin ortaya çıktığı görülecektir- «Kapitalist üretimle onu çevreleyen kapitalist-olmayan ortam arasında belli sayıda ilişkiyi, sayesinde sermayenin hem kapitalistleşmeye devam edebilmek için para olarak kendi öz artı değerini gerçekleştirebildiği, hem kendi üretiminin yayılmasına gerekli bütün malları elde edebildiği, hem de kapitalist - olmayan üretim formlarını yıkarak proletere dönüştürdüğü sürekli bir iş gücü kaynağını sağladığı bir ilişkiler bütününü» doğurur (90).

Kapitalist üretim tarzının çelişkilerinden doğan emperyalizm kapitalist fazlanın **yalnız meta mübadelesi planında** yoğaltılmasını sağlamak için kapitalist ülkelerle daha az gelişmiş ülkeler arasında bazı özgül ilişkiler yaratır, bu da yeryüzünün kapitalist uluslar arasında paylaşılmasını getirir; Rosa Luxemburg işte bu son özellikle emperyalizmi tanımlar: «Emperyalizm, ulusal kapitalistlerin henüz serbest, kapitalistleşmemiş son topraklar çevresindeki rekabetiyle kendini

gösteren kapitalist birikim sürecinin politik ifadesidir» (91).

Sonuçta, Rosa Luxemburg'un eseri üstüne bütün tartışmalar yanılmaların, yanlış anlamaların çevresinde döner:

— Çelişkilerin, toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden-üretimi şemaları içine, bunları belirlemeksizin sokulmasının hem yazar hem de okuyucu tarafından algılanamaması;

— Emperyalizmi tanımlamak için rekabetçi modele zımnî olarak başvurulması.

Alman teorisyeni yalnız bir sorunu açığa çıkarıyor, sistemin iç işleyişinin biçimlendirdiği satış imkânı meselesini- bu mesele tekelci kapitalizm alanına yerleştirilmeksizin. Burada, Rosa Luxemburg'un kurduğu yapının teorik sınırı tekelci kapitalizmin formalize edilmemiş olmasındadır, Lenin'in ve Baron-Sweezy'nin katkısının esasını da bu oluşturur; bundan dolayı da Luxemburg «rekabet modelinden» emperyalizmin bünyesini, egemenlik mekanizmalarını, emperyalist ilişkiler altındaki ulusların gelişmelerine etkilerini tanımlayacak bütün yeni içermeleri çıkaramaz. Bununla birlikte, kabul etmek gerekir ki, Rosa Luxemburg'un kurduğu bu yapı, emperyalizm teorisini derinleştirmek için bir yolu içinde taşımaktadır.

III. SONUÇ: ROSA LUXEMBURG'DA VE V.I. LENİN'DE EMPERYALİZM SORUNUNUN TEORİK BİRİMİ

Ele aldığımız iki yazarda emperyalizm sorununu

ortak bir yolda yapılandıran öğeleri bulmaya bağlı kaldığımız ve bu yazarları birbirinin karşısına diken bir araştırmanın mümkün olduğu söylenerek bize karşı çıkılabilir; bu gerçekten yapılabilirdi, ama anlamlı bir teorik kapsamı olmazdı. Bizce, yapılandırmamız teorik açıdan doğru olmak şartıyla, birleştirmek bölmekten daha önemli. Kocaman soru işareti de burada çıkıyor karşımıza.

Bu şart altında, Rosa Luxemburg'da ve V.İ. Lenin'de emperyalizm sorununun teorik birimi aşağıdaki teorik şematik açıklamada kendini dışa vuruyor (92):

1) Kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin kapitalist üretimin bütününün sürecine kendinde üretim sürecinin ve tedavül sürecinin birimi içinde etki eden yeni belirlenimlerden çıkarak, girmesi (V.I.L. ve R.L.); bu girişin ayrıcalıklı yeri fazlanın üretilme ve yoğaltılma tarzıdır (R.L.).

a) Rekabetçi aşamada, temel çelişki kâr haddinin kasıtlı düşmesi yasasıdır (R.L.).

b) Tekelci aşamada, kârın ve yenileştirmenin eyleminde birikimin sınırları olarak bir çelişik etkiler toplamının belirmesi (V.I.L.)

Emperyalizmin tabiatı, kapitalist üretim tarzının rekabetçi (R.L.) ve tekelci (V.I.L.) evrelerdeki çelişkilerinin dış inkârıdır.

2) Emperyalizmin mekanizmaları şunlardır:

— rekabetçi aşamada meta ihracı (R.L.).

— tekelci aşamada sermaye ihracı (V.I.L.).

a) Egemen kapitalist ülkeler bakımından işlevler:

— meta ihracı bir yandan fazlanın gerçekleştirilmesini, bir yandan da eşitsiz mübadele ile (Marx'ın uluslarası değerler yasası kâr haddinin kasıtlı düşmesinin inkârını (R.L.) sağlar.

— sermaye ihracı tekelci kapitalizmin yalnızca iç işleyişiyle biçimlenen satış imkânlarını genişleterek içsel birikimin sınırları üstüne etki eder (V.İ.L.); bu sınırların gevşetilmesi de eşitsiz mübadeleyle gerçekleşir (bu noktanın teorik tahlili A. Emmanuel'in tezinin «ayakları üstüne oturtulmasıyla» yapılabilir).

b) egemenlik altındaki ülkeler üzerinde etkiler:

— meta ihracı toplumsal sermayenin genişletilmiş yeniden-üretiminin bozulmasına yol açan bir «kapitalist değerler» zorlamasıyla bir uluslararası ilişkiler sistemi yaratır (uluslararası iş bölmü); (R.L.)

— sermaye ihracı bir uluslararası bağımlılık ağı - ya da fazlanın akıtılması için kanal - yaratılmasının (V.İ.L.) ve tekelci gelişmeyi önleyen üretim etkinliklerinin daha az ileri ülkelerin üzerine bırakılmasının taşıyıcısıdır.

NOTLAR

1. Rosa Luxemburg: **L'accumulation du capital,** Maspero.

2. V.I. Lenin: **L'impérialisme, stade suprême du capitalisme-Essai de vulgarisation,** Oeuvres, Editions, sociales, Paris, Moskova, yabancı dillerde yayınlar, Cilt 22, s. 20-327.

3. Herbert Marcuse: **L'homme unidimensionel,** Editions de Minuit.

4. P.A. Baran ve P.M. Sweezy : «Le capitalisme monopoliste-Un essai sur la societe indüstrielle américaine», **Economie et Socialisme**'de, Maspero, N. 11.

5. Arghiri Emmanuel: **L'échange inégal,** Maspero.

6. Bu oldukça paradokslu bir durum, çünkü bu teorik görüşteki birçok yazar az gelişmiş ülkelerinya da üçüncü dünyanın- endüstri proletaryasının bu ülkelerin tarım proleteryasına göre daha iyi durumda olduğunu, öyle ki... yoksul ülkelerin zen-

gin ülkeleri karşı sınıf mücadelesinin en geri ve sınıf bilincinden en yoksun geçim ekonomisi kitlelerinden geçtiğini belirtiyor.

7. Katkımız XX. yy. başındaki emperyalizm teorilerini belirlemeyi amaçlıyorsa, aynı şekilde V.I. Lenin ve Rose Luxemburg'un meselenin teorik derinleştirilmesine giden yolları açtıklarını göstermeyi de hedef tutuyoruz.

8. Lenin'in başvuracağımız metinleri:

a) 1893-1899 dönemi için:

A propos de la question dile des marchés, Oeuvres, Ed. Soc.-Yab. D.Y. Cilt I, s. 87-141. **Le centenu économique du poppulisme,** Oeuvres, Cilt I, s. 361-547. **Pour caractériser le romantisme économique,** Oeuvres, Cilt II, s. 125-268. **Note sur la théorie des marchés,** Oeuvres, Cilt IV, s. 54, 64. **Nouvelles remarques sur la théorie de la réalisation,** Oeuvres, Cilt IV, s. 74, 94.

b) 1915-1916 dönemi için:

Nouvelles données sur le développement du capitalisme dans l'ariculture, Oeuvres, Cilt 22, s. 9-108, **A propos de la brochure de Junius,** Oeuvres, Cilt 22, 328-343. **A propos de la tendance naissante de l'économie impérialiste,** Ouevres, Cilt 23 s. 9-19 **Une caricature du marxisme,** Ouevres, Cilt 23, s. 27-83. **L'impérialisme, stade suprême du capitalisme, op. cit.**

9. Karl Marx: **Fondements de la critique de l'économie politique,** Anthropos.

10. 1893: Krasin ve On popülistlerine saldırı. 1894: Vorontsof ve On popülistlerinin saldırısı. 1897: Efrusi, V.V. ve On popülistlerinin saldırısı. 1899: popülistlerle tartışmanın sentezi.

11. 1897: A. Smith ve Sismondi'deki popülist teorilerin ideolojik temellerinin tartışma konusu yapılması. 1899: Aynı.

12. 1899: Dış pazar sorununun legal marksistler tarafından nesneleştirilmesine karşı saldırı.

13. **A propos de la question dite des marchés,** s. 91. (Altını çizen Lenin; tersi belirtilmedikçe altını çizen alıntı yaptığımız yazardır.)

14. age s. 114.

15. Bak. a.g.e. s. 119-120.
16. age, 115.

17. age, 106-112.

18. **Rusyada Kapitalizmin gelişmesi,** Payel, 19-20.

19. age, 21.

20. **A propos de question dite des marchés,** 115.

21. **Pour caractêriser**... 263-265.

22. Karl Marx: **Felsefenin Sefaleti,** Sol.

23. **Pour caracteriser**... 263-264.

24. age, 265.

25. **Le cntenu economique du populisme,** 369.

26. **A propos de la question**... 92-99.

27. Le contenu... 538.

28. **Note sur la thêorie des marchés,** 60.

29. Lenin'in bu eleştirisini paylaşmakla birlikte, A. Smith'in dış pazar sorununu **herşeyden önce** ilk endüstrileşme evresinde **toplumsal iş bölümünün yayılması** olarak koyduğunu bilelim.

30. **Le développement du capitalisme en Russie,** Ed. Soc-Y.D.Y, s. 24.

31. **PourCaracteriser**... 159.

32. age, 160

33. **Le developpement**... 33-34.

34. Başlangıç varsayımlarını değiştirdiğini farketmeden R. Luxemburg'un yaptığı.

35. **Le developpement**... 49

36. age,26

37. Bak. K. Marx: **Le Capital,** Ed. Soc., Cilt I, s. 275-282, Cilt VI, s. 249-252. **Fondements**..., op cit. Cilt II, s. 496-497.

38. **Pour caractériser**... 160-161.

39. **Nouvelles remarques sur la théorie de la réalisation,** 77.

40. **Note sur la**... 62.

41. **Le développement**..., 49, 50 (biz çizdik C.P.)

42. **Le Capital,** Ed. Soc. Cilt VI, s. 47.

43. Kari Marx: age, 62.

44. **Le développement**... 50

45. Pour caractériser..., 255.

46. **Le developpement,** 50.

47. age, 51.

48. **Pour caractériser**..., 162.

49. Bak. György Lukacs: **Historie et conscience de classe,** Minuit, s. 25

50. Deyim Lenin'indir.
51. **Impérialisme, stade suprême du capitalisme** s. 212.

52. age, 218

53. age, 213

54. age, 215.

55. Cf., Hans Gideon Heyman: Die gemischten werke in deutschen grosseisengewerbe, Stuttgart, 1904 et Herman Levy: Monopole, Kartelle und Trusts, Iena, 1909.

56. **L'impérialisme,** 222.

57. age, 298.

58. age, 256.

59. Nouvelles données..., 100.

60. L'impérialisme, 260 (biz çizdik C.P.).

61. age, 260.

62. A.G. Frank: **Capitalisme et sous-développement en Amérique latine,** Maspero.

63. L'impérialisme, 259.

64. age, 261.

65. age, 273.

66. Emperyalizm, Sol Yayınlar.

67. Emperyalizm, Sol Yayınlar.

68. (biz çizdik C.P.)

69. **L'impérialisme,** 289.

70. Bak. **A propos de la brochure...** ve **a propos de la tendance...**

71. A propos de la brochure..., 331.

72. age, 332.

73. Buharin: **L'économie mondial et impérialisme, s.** 164-171.

74. age, 75-83.

75. age, 92-93.

76. L'impérialisme ,303.

77. **L'accumulation du capital,** 21. (biz çizdik C.P.).

78. Karl Marx: **Le Capital,** III, Cilt 6, s. 47.

79. La preuve de ce quiproquo se trouve tout au long des 1 ère et 2 ème parties de L'accumulation du Capital (Tome I), Remis sur ses pieds, la lecture du Tome I devient analogue a celle de Lénine pour la pénode 1893-1899.

80. Bu da Rosa Luxemburg'u şemalar üstüne yazdığı zaman aşırılıklara ve dikkatsizliklere götürür (bak s. 111, I. cilt).

81. Bu konuda, Nicos Poulantzas: **Pouvoir politique et calasses sociales de l'Etet capitaliste,** Maspero.

82. Burada, Baran ve Sweezy'nin yanlış bir politik uy-

gulama getirecek teorik yanlış içinde olmadıklarını belirtelim.

83. **L'accumulation**..., Cilt II, s. 21.

84. age, Cilt I, s. 115.

85. age, Cilt I, s. 119.

86. age, Cilt II, s. 42.

87. age, Cilt I, s. 124.

88. age, Cilt II, s. 148.

89. age, Cilt II, 149 (biz çizdik, C.P.).

90. age, Cilt II, s. 151.

91. age Cilt II, s. 115.

92. **Dans Problèmes de la croissonce en économie ouverte, Maspero, 1969.**

ma - ya yayınları

Haberleşme P.K. 164 Beyoğlu / İst. / Yönetim yeri : Cağaloğlu yokuşu Kemaliye Han 4/14 - Teknik Elemanlar: Dizgi: Ali ALUÇ - Cavit Karabıyık / Sayfa Düzeni: Seyfettin YÜRÜK / Düzelti: Muharrem ÖZMEN / Baskı: Saim GÜRDİL - Muzaffer BAŞARAN / Kapak Baskısı: Kelebek Matbaası / Mücellithane: Kahraman.

Sahici bir ulusal ve uluslararası politik uygulamanın kavranması, kapitalist üretim tarzının çelişik gelişmesinin iyice aydınlığa kavuşturulmasından geçer; sınıf mücadelesi çelişkiler planında gelişir, yoksa yalnızca «Öz» ü olan basit mülk sahipleri-mülksüzler ilişkisinde değil; aynı şekilde, sınıf bilinci «doğal olarak» proleter-patron ilişkisinde oluşmaz, ama kurbanı proleterya olan çelişkilerin kavranmasıyla oluşur.

Fiatı: 6 Lira